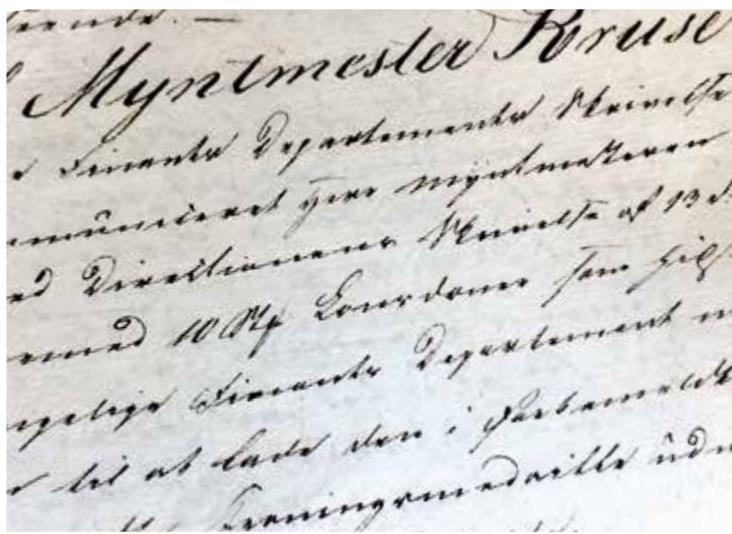
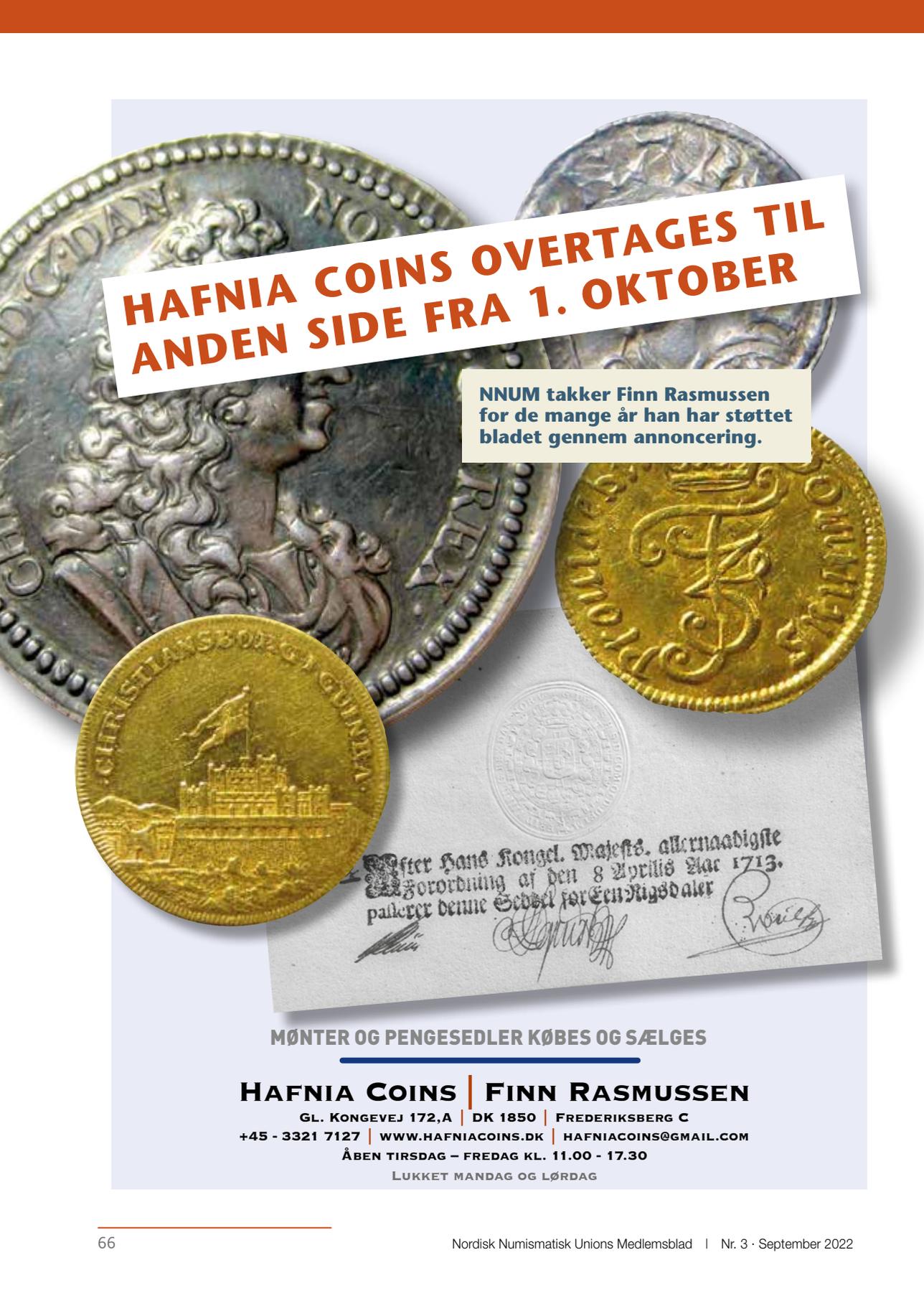

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

- Dansk Numismatisk Forening • Føroya Myntsavnarafelag • Myntsafnarafelag Íslands •
- Norsk Numismatisk Forening • Numismatiska Föreningen i Åbo • Skånes Numismatiska Förening •
- Nationalmuseets Myntkabinett • Den kgl. Mønt- og Medaillesamling • Kungl. Myntkabinettet •
- Lunds Universitets Historiska Museum • Myntkabinettet, Universitetet i Oslo •
- Suomen Numismaattinen Yhdistys • Svenska Numismatiska Föreningen •
- Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger • NTNU Vitenskapsmuseet •
- Uppsala universitets myntkabinett • Numismatiska Forskningsgruppen •
- Myntsafn Seðlabanka og Þjóðminjasafns •

Et numismatisk mysterium
Hva kan 1825-speciedaleren
fortelle oss om norsk mynt- og
medaljeproduksjon før 1874?

HAFNIA COINS OVERTAGES TIL ANDEN SIDE FRA 1. OKTOBER

NUM takker Finn Rasmussen
for de mange år han har støttet
bladet gennem annoncering.

MØNTER OG PENGESEDLER KØBES OG SÆLGES

HAFNIA COINS | FINN RASMUSSEN

GL. KONGEVEJ 172, A | DK 1850 | FREDERIKSBERG C
+45 - 3321 7127 | WWW.HAFNIACOINS.DK | HAFNIACOINS@GMAIL.COM

ÅBEN TIRSDAG – FREDAG KL. 11.00 – 17.30

LUKKET MANDAG OG LØRDAG

Nordisk Numismatisk Unions Medlemsblad

Nordisk Numismatisk Union Medlemsblad er udgivet siden 1936 af Nordisk Numismatisk Union. Udkommer i 2022 med fire numre: januar, marts, september og oktober.

Ikke medlemmer kan tegne abonnement ved henvendelse til Dansk Numismatisk Forening: John Lind – johnlind59@gmail.com

Redaktion:

Hovedredaktør:

Jens Christian Moesgaard
jens.christian.moesgaard@ark.su.se

Ansvarlig over for presseloven:

Formand for Dansk Numismatisk Forening, Michael Wagner Christiansen

Lokalredaktioner:

Møntkabinetterne i de enkelte lande
Norge:

Håkon Roland,
hakon.roland@khm.uio.no

Island:

Vakant

Sverige:

Cecilia von Heijne
Cecilia.vonHeijne@shm.se

Finland:

Frida Ehrnsten,
frida.ehrnsten@kansallismuseo.fi

Danmark:

Line Bjerg, line.bjerg@natmus.dk

Announcedaktion:

Preben Nielsen
Galionsvej 12, 2. th. · DK-1437 København K
Tlf. (dag) + 45 20 20 78 16
preben.nielsen@youmail.dk

Eftertryk af artikler med videre kun med forfatterens tilladelse og kun med angivelse af kilden.

Afleveret fra trykkeriet i uge 35
Dystan & Rosenberg ApS.

ISSN 0025-8539

INDHOLD

Artikler

Ole Kristian Fauchald

Et numismatisk mysterium – Hva kan 1825-speciedaleren fortelle oss om norsk mynt- og medaljeproduksjon før 1874?

Undervisning i Numismatik

Jens Christian Moesgaard

Stockholms Universitet udbyder on-line

Numismatik-kursus 88

Forskning og Personalia

Lena Sjögren

Avhandling om tidiga romerska mynt i de östliga provinserna. 89

Birgitta Hårdh

Disputation i Aarhus om vikingetida silver 90

Numismatisk litteratur

Linn Eikje Ramberg anmelder

Rune Ekre: Om den medeltida myntningen i Lödöse – med eftertext av Kenneth Jonsson. 91

Jens Christian Moesgaard anmelder

Florent Audy, Suspended Value: Using Coins as Pendants in Viking-Age Scandinavia (c. AD 800-1140) (Stockholm Studies in Archaeology, 74) 93

MØNTAUKTIONER

Dit jyske alternativ når du skal købe og sælge
Vi afholder 2 årlige møntauktioner, forår og efterår
Kontakt os for salg af enkeltmønter, samlinger og gl. sedler

Vore traditionelle auktioner indeholder altid mange
spændende ting, moderne møbler, smykker, kunst m.m.

Se vor hjemmeside www.ho-auk.dk for næste auktionsdato

HOLSTEBRO **AUKTIONER**

Stationsvej 76, 7500 Holstebro, Tlf. 97 40 11 11

www.ho-auk.dk

Langberg: «den lange Uvirksomhed og de exceptionelle Forholde [i perioden 1800 til 1814] gjorde, at ældre Bestemmelser og Orden forglemtes, saa at den store Uorden i vore nuværende Myntforholde heri finde sin Grund og rimeligste Forklaring.»⁴ Med andre ord, selv i 1866 mente Langberg, som på det tidspunkt fremdeles var myntmester etter å ha overtatt embetet 30 år tidligere, at han levde med ettervirkningene av den midlertidige nedleggelsen og salget av Mynten i perioden før 1814.

Etter min oppfatning må det som skjedde i årene etter 1814 vurderes i lys av Norges ønske om selvstendighet i unionen med Sverige. Etablering av et nasjonalt pengevesen var sentralt for å oppnå dette. Samtidig var det viktig å unngå at Kongen og svenske myndigheter motsatte seg en slik utvikling. Det var neppe noen selvfølge at Norge skulle få stor grad av selvstendighet i pengepolitikken. Man måtte gå forsiktig fram og bygge opp pengevesenet gradvis fra et veldig svakt utgangspunkt.

Fra et selvstendighetsperspektiv dreide det seg om å etablere et pengevesen som fungerte både som grunnlag for nasjonal økonomisk aktivitet og utvikling, og som grunnlag for Norge som en selvstendig aktør i internasjonal handel og investeringer. For det første måtte man derfor produsere mynter som folk ville stole på og bruke som et effektivt betalingsmiddel. For det andre måtte pengepolitikken være stabil og tillitsskapende overfor utenlandske aktører. Dette er ikke noe som kan oppnås raskt. Et selvstendig pengevesen må bygges opp og vedlikeholdes over tid. Frustrasjonene som Langberg gir uttrykk for i sin artikkel viser at norske myndigheter ikke var kommet i mål, selv i 1866.

Fra Kongens og svenske myndigheters perspektiv var det åpenbart vanskelige dilemmaer som måtte håndteres. Svenskene hadde arbeidet hardt for reformer av den norske Grunnloven, men måtte akseptere store begrensninger på kontrollen over Norge. Carl Johan, som ble kronet til konge av Norge i Trondheim i 1818, var fransk og hadde den utfordrende oppgaven å skaffe seg fotfeste både i Sverige og i Norge samtidig som han skulle legge grunnlaget for en god sameksistens mellom landene i unionen. Mynter og medaljer var viktige verktøy for kommunikasjon med både alminnelige mennesker og personer i maktposisjoner i Norge. Gjennom myntene kunne befolkningen oppleve økonomisk fremgang og knytte dette til kongemakten, og gjennom medaljene kunne kongen dele ut heder, ære og privilegier. Den som tar en titt i arkivene til norske myndigheter fra tidlig 1800-tall vil raskt legge merke til den store betydning titler og æresbevisninger hadde når myndighetene skulle behandle søknader om for eksempel skatt, toll eller tillatelser til økonomisk aktivitet.

Dette er den komplekse bakgrunnen Mynten på Kongsberg befant seg i da den ble reorganisert i 1815. I følge Langberg, hadde man kjøpt tilbake «den eldre Myntindretning» i 1813, og i 1815 ansatte man tre «Myntembedsmænd»: Johan Georg Prahm som myntmester (tidligere ansatt som gardein ved Altona Mynt og ansvarlig for enkelte kobberutmyntninger ved Kongsberg før 1812), Johan Michael Kruse som gardein og Ole Koth som myntfuldmægtig. De kom i tillegg til Gregorius Middelthun som var blitt ansatt som stempelskjærer ved Mynten allerede i oktober 1814.⁵

Fra 1815 til 1818 hadde de tre embedsmennene under ledelse av Prahm stort delegert ansvar med en viss grad av styring fra Sølv-

verksdireksjonen og Finansdepartementet. I 1818 ble dette satt inn i klarere rammer gjennom mer detaljerte instruksjer. De tre hadde også helt spesielle lønnsavtaler til embedsmenn å være. I følge Langberg hadde de en årlig grunnlønn fra staten på «400 Rdlr., naar Mynten var i Gang, og 600 Rdlr., naar den ikke blev drevet».⁶ Når Mynten var i drift fikk følgende embedsmennene akkordlønn etter hvor mye og billig de kunne produsere.

Langberg er ikke nådig i sin beskrivelse av hvordan forgjengerne utøvde sine embeter. Han skriver at «Myntmester Prahm blev imidlertid mere og mere affældig og nødt til at søge sin Afsked fra Begyndelsen af Aaret 1824». Den 7. februar 1825 ble Kruse ansatt som myntmester, og Langberg peker på at han «lagde sig til en betydelig Formue efter Kongsbergs Forholde.»⁷

Hvorfor ble det preget en speciedaler i 1825?

Den første hypotesen til Märcher om myntpregningen er at det dreier seg om en «teknisk prøvemønt», som ble laget av Kruse som oppfølging av en bestilling fra Sølvverksdireksjonen 5. november 1825. Det bes om at det «udpræges og hertil indsendes nogle Exemplarer af hele og halve Species» for å kontrollere at myntene ville «faae det tilbørlige Udseende».⁸ Den andre hypotesen er at det dreier seg om en mynt som ble bestilt av Sølvverksdireksjonen 22. august 1825 om å «udmynte og indsende et Exemplar af hele og halve Species samt av Rigsorter og Otteskillinger af det nye Præg til indsendelse til Collegium Accademicum.»⁹ Begrunnelsen for denne produksjonen lar Märcher stå åpen. Tilsynelatende kunne grunnen være at Kruse misforsto ordren og preget 1 og ½ speciedalere med årstallet 1825 i stedet for 1824. Gjennom sin grundige behandling av den første hypotesen indikerer Märcher en preferanse for denne, men for begge hypotesene skriver han at det gjenstår «betragtelig usikkerhed i forhold til, om vi har fat i den rigtige forklaring.»¹⁰

Disse to hypotesene reiser flere ubesvarte spørsmål. For den første hypotesen er det spørsmål om hva som egentlig var formålet med pregningen av «nogle Exemplarer af hele og halve Species» mot slutten av 1825. Hvorfor skulle man lage mynter med 1824-stempler og rette disse til 1825? Planene for utmyntningen i 1826 var en betydelig oppgradering av myntenes utseende. I Langbergs ord var de tidligere myntene «prægede uden Ring, men med forsiret Rand. Præget er saaledes skjævt paasat og Myntstykkerne uden ophøiede Rande.» De største myntene, 1 og ½ speciedaler, skulle fra 1826 preges med ring, man skulle endre sølvinnholdet og myntmesterens initialer skulle fjernes.¹¹ Bestillingen fra Sølvverksdireksjonen må være knyttet til utseendet på disse myntene, og ikke de som var produsert med de gamle stemplene. For å få sjekket utseendet på myntene måtte man først få ferdig nye stempler for 1826.

4 Myntmester H. Langberg, Norges Mynthistorie senere end 1814, i *Videnskabs-Selskabet i Christiania, Aar 1866* (Christiania 1867) s. 17.

5 Ibid. s. 16.

6 Ibid. s. 13. Se også Märcher, *De kongelige møntsteder*, fotnote 3.

7 Ibid. s. 20. Se også Langbergs omtale av forholdene ved Mynten i denne perioden på s. 18.

8 Märcher, *Speciedaler 1825*, fotnote 2 s. 118.

9 Ibid. s. 119.

10 Ibid.

11 Langberg, fotnote 4 s. 19 og 21.

Figur 2. Speciedaler 1826. Eksemplaret ble tatt ut av sirkulasjon og har tilbragt resten av sin tilværelse som beltespenne sammen med en annen sjeldenhet, en 1831-speciedaler. 1826-specien med Middelthuns myntmerke til høyre.

Foto OKF.

Nærmere undersøkelser viser at stemplene for 1826 lot vente på seg. I mellomtiden hadde Kruse igangsatt forberedelser til myntproduksjonen, blant annet ved å produsere et stort antall blanketter for 1 og ½ speciedalere.¹² Stemplene ble først ferdige i månedskiftet juli/ august 1826.¹³ Grunnene som ble gitt for forsinkelsen fra gravør Middelthun var «at af det første Par Matreecer, sprang Reversen i Hærdrningen, at der nu intet Staal var til at forfærdige nye Stempler af førend Staalet ankom fra England i denne Sommer, da strax nye Matreecer bleve forfærdigede men som ved Prøven befandtes at være forsmaaе. Han har nu et 3die Par i Arbeide».¹⁴ I tillegg kommer trolig at Middelthun hadde andre og høyere prioriterte oppgaver. Fram til begynnelsen av mars hadde han utelukkende «beskjæftiget sig med Stemplerne til Præmie=Medaillerne for de Cadetter som have udmærket sig ved Examen.»¹⁵ At det ble lagt ned mye arbeid i stemplene til disse nye medaljene illustreres av at Langberg omtalte dem som «Mesterværk».¹⁶

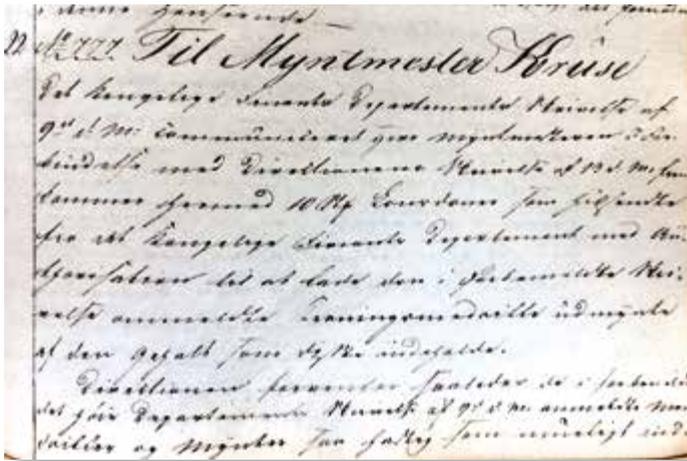
Her aner vi et illustrerende utslag av spenningen mellom Myntens pengepolitiske rolle og dens funksjon for Kongen. I dette tilfelle kan det se ut til at det sistnevnte ble prioritert av Middelthun, og dette fikk konsekvenser for myntproduksjonen. Blant annet er det sannsynligvis grunnen til at det ikke ble preget noen ½ speciedaler i 1826. I dette materialet finnes også spor til forklaringen av hvorfor det finnes speciedalere med og uten myntmerket «M» i 1826. Middelthun hadde åpenbart først laget stempler med sitt myntmerke. Sannsynligvis oppdaget Kruse dette etter kort tid i produksjonen, og siden Kruse var pålagt å fjerne sitt myntmerke ble nok også Middelthuns merke fjernet så raskt det lot seg gjøre. Dette forklarer nok hvorfor det finnes så få eksemplarer av 1826-specien med myntmerket «M» (figur 2). Kanskje kom disse myntene aldri i omløp.

På denne bakgrunn kan vi rette vår oppmerksomhet mot Märchers andre hypotese. Denne baserer seg på en melding fra Sølvverksdireksjonen til Kruse datert 22. august 1825, gjengitt her i sin helhet (figur 3):

Til Myntmester Kruse

Det Kongelige Finants Departements Skrivelse af 9de d: M: communiceret Herr Myntmesteren I Forbindelse med Directionens Skrivelse af 13 d: M: fremkommer hermed 10 Stk Louisdouer som hidsendte fra det Kongelige Finants Departement med Authorisation til at lade den i forbemeldte Skrivelse ommeldte Kroningsmedaille udmynte af den Gehalt som disse indeholde.

Directionen forventer saaledes de i forbemeldte det høie Departements Skrivelse af 9de d: M: anmeldte Medaillier og Mynter saa hastig som mueligt indsendte.

Figur 3. Avskrift av Finansdepartementets brev til Kruse i Sølvverkets kopibok, inneholdende nesten all tekst i de to første siterte avsnittene (til og med første del av "ind-sendte").

Foto Jens Petter Nielsen.

Ifølge § 9 i Myntmesterens Instruction bliver ligeledes at udmynte og indsende et exemplar af hele og halve Specier samt af Rigsorter og Otteskillinger af det nye Præg til Indsendelse til Collegium Academicum.¹⁷

Märcher har rett i at denne meldingen kan forklare myntens tilblivelse, men han nøyer seg med å anføre at «[d]esværre kendes den endelige udførelse af sidste del af [ordren] ... ikke ...».¹⁸

Da jeg begynte å se nærmere på 1825-speciedaleren, hadde jeg et helt annet utgangspunkt. Under arbeid med et prosjekt for å beregne sjeldenheten av et utvalg unionsmynter¹⁹ kom jeg over to registreringer av norske speciedalere fra 1825 i prislister fra Ahlström og Hirsch mynthandler.²⁰ Jeg hadde hørt rykter om mynten som ble solgt på auksjonen i Frankrike, og begynte å spekulere på om det var et påfallende sammenfall av tilfeldige trykkfeil eller om det faktisk kunne være slik at det fantes flere slike speciedalere. For å komme nærmere svaret på dette begynte jeg å undersøke hva som kunne være begrunnelsen for å prege en egen speciedaler i 1825. Mitt utgangspunkt var: Hvilke hendelser i 1825 kunne begrunne et ønske om å utmynte en norsk speciedaler med dette årstallet? Med dette utgangspunktet fant jeg fram til to alternative hypoteser som undersøkes med utgangs-

12 Kongsberg Sølvverk 1816-1962: Kopibøker – generelle (heretter «Kopibøker»); nr. 3, fol. 251b nr. 156, Brev til Finansdepartementet 4. mars 1826. En stor takk til arkivgranser Jens Petter Nielsen som har funnet fram til materialet sitert i denne artikkelen fra Statsarkivet i Kongsberg.

13 Kongsberg Sølvverk 1816-1962: Journaler og overgripende registre; Journaler – generelle 1824-1826 (heretter «Journaler»), fol. 431b nr. 564.

14 Ibid.

15 Kopibøker fotnote 12.

16 Langberg fotnote 4 s. 20.

17 Kopibøker fotnote 12, nr. 3, fol. 181a-181b nr. 777.

18 Märcher, Speciedaler 1825, fotnote 2 s. 119.

19 Se <https://samplerforum.no/viewtopic.php?f=51&t=16973>.

20 Ahlström prislister nr. 52, oktober 1975, kv 01 SEK 3200; Hirsch prislister nr. 67, 1971, kv 01/0, SEK 900. Det finnes ikke bilder av mynter i disse prislisterne. Etikettene som er avbildet i Märchers, Speciedaler 1825, fotnote 2 s. 117 antyder at mynten ble anskaffet i 1957 og har ligget i samlingen siden. Det er derfor usannsynlig at de to salgslisteoppføringene kan dreie seg om denne mynten.

gullsmed Bertil Olsen i Christiania, og Slottsbyggingsintendant Linstow bisto som Kongens håndlanger.²²

Det som har vært mindre kjent er at det sammen med grunnstenen ble lagt ned et skrin med mynter. Den Norske Rigtidende opplyste at: «Under Grundstenen nedlagdes i et aabent Etui en Samling af alle i H.K.M. Regjeringstid prægede Mynter med H.M. Brystbillede, samt som Laag til dette Etui en Sølvplade, paa hvis ene Side stod:

Aar efter Christi Byrd 1825,

Den 1ste October,

Har Kong Carl XIV Johan,

Konge til Sverige og Norge,

Nedlagt Grundstenen til denne Kongebolig

Hvis disse opplysningen tas på ordet, skal skrinet inneholde 1 og ½ speciedalere fra 1819, 1821, 1823 og 1824 samt 8 og 24 skilling fra 1825.

Det er ikke usannsynlig at det ble ansett som uheldig å bare legge ned skillinger fra året for grunnstenseremonien, og at det derfor ble besluttet at disse skulle suppleres med eksemplarer av 1 og ½ speciedalere som måtte lages spesielt for anledningen. Dette kan stemme med bestillingen fra Finansdepartementet av en mynttrekke, som nettopp angikk alle myntene med Kongens brystportretter og ikke 2 og 4 skillingene i sølv med våpenskjold. At Kongen ønsket en full mynttrekke fra året for grunnstenseremonien finner også støtte i tidligere praksis blant svenske konger.²³ I forbindelse med grunnstenseremonien for Store Haga Slott er det opplyst at «Konung Gustaf III lade, den 19 Aug. 1786, grundstenen, i hvilken inlades de då samma år präglade gångbara myntsorter.»²⁴

I korrespondansen mellom Finansdepartementet og Sølvverksdireksjonen får vi bekreftelser av denne hypotesen. Finansdepartementet skriver i brev mottatt 9. august 1825:

Ditto behøver et med mueligste Omhyggelighed udpræget Exemplar af en Heelspecie, Halvspecie, 24 Skilling og 8te Skilling, /:de sidste af det foreslaaede nye Præg:/ alle med Aarstallet 1825: hvilke inden 14te Dage maa indsendes. – Ligeledes ønskes udpræget i Guld og indsendt et saa smukt Exemplar som muligt af den i 1818 slagne Kronings=Medaille, og hvis flere Medailler med Hans nu regjerende Maiestæts Brystbillede have været slaaget ved Mynten, da et Exemplar i Sølv deraf. – Samtlige kunne passere til Udgivt i Myntregnskabet mod Fremlæggelse af denne Ordre.²⁵

I svar til departementet skriver Sølvverksdireksjonen 13. august:

Directionen skulle ikke undlade herved ærbødigst at indberette at de i det høie Departements Skrivelse af 9d d: M: forlangte Sølvmynter tilligemed et Exemplar i Sølv af Medaillen for Borgerdaad, sckal blive færdige og indsendte til den bestemte Tid. Til et Exemplar i Guld af Kronings Medaillen er her ikke saa fiint Guld at faae som behøves, og sckal det fiingjøres vil formegen Tid medgaae.

21 *Den Norske Rigtidende* 3. oktober 1825, s. 2.

22 *Ibid.* s. 1. Se også Geir Thomas Risåsen, *Det Kongelige Slott* (Oslo 2006) s. 81.

23 Se Torigny Lindgren, Mynt og medaljer i grundstenar (1-3), *NNUM* 1953 nr. 5 s. 109-118, 1954 nr. 4 s. 84-87 og 1957 nr. 8 s. 228-231 som omtaler en rekke svenske eksempler fra 1720 til 1955, og Karl Erik Fridblom, En såregen grundstenslågning av mynt og medaljer. *NNUM* 1971 nr. 1 s. 2-5.

24 Nils Lundequist, *Stockholms stads historia från stadens anläggning till närvarande tid*, volum 2 (1828) s. 289.

25 *Journaler* fotnote 13, fol. 267b nr. 698, innkomne saker 9/8 1825.

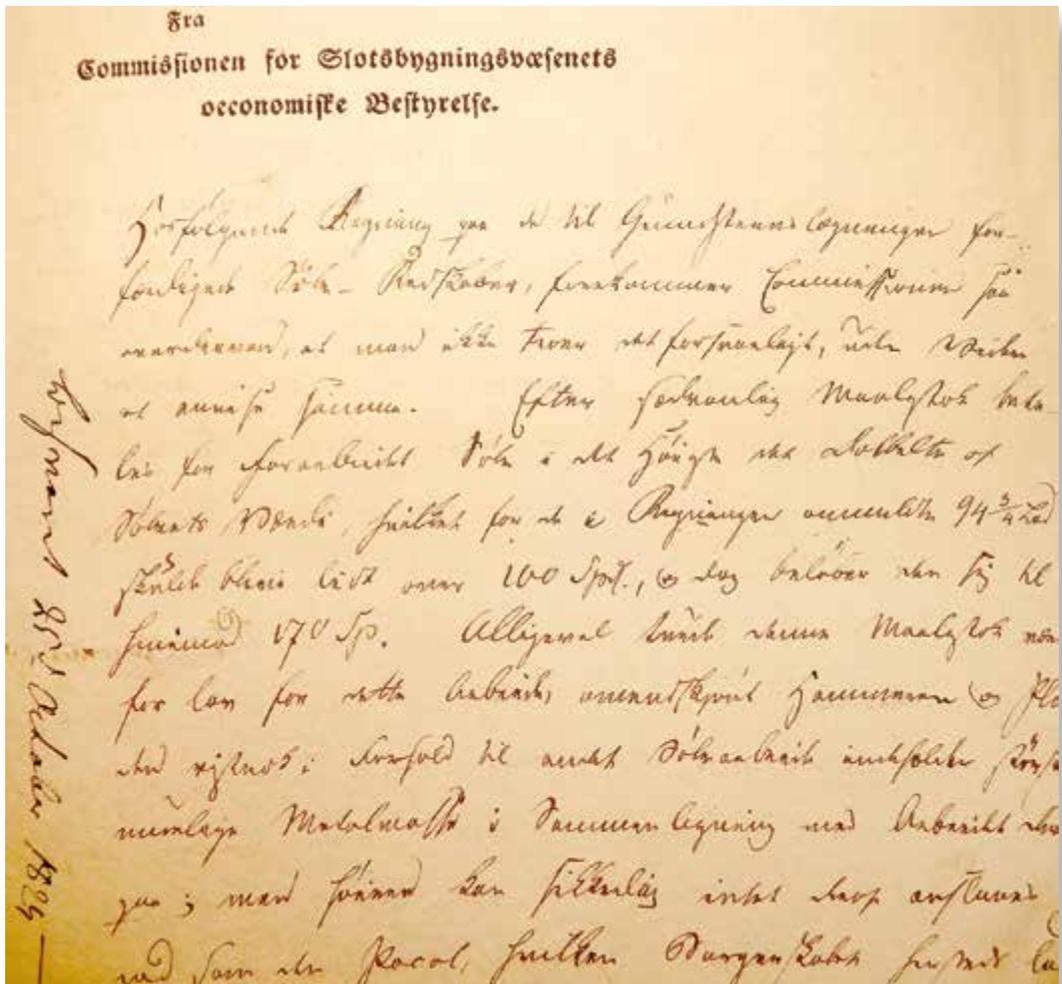
Kunde det høie Departement derimod see sig i Stand til at hidsende med første eller anden Post 5 Lod af hollandske eller danske Specier Ducater der just have den Fiinhed som er befalet for Medailler, da ville ogsaa Kronings Medaillen kunne blive færdig til bestemt Tid. – Vel behøves ikke 5 Lod til Medaillen men formedelst Vanskeligheden ved at smelte valtse ets til een eeneste Plade kan Massen ikke være mindre og det som bliver tilovers sckal med Medaillen blive tilbagesendt.²⁶

Den 19. august noteres det at forsendelsen av gull fra departementet er mottatt,²⁷ og den 22. august sendes så meldingen til Kruse som sitert over. I tillegg til den sistnevnte meldingen finnes det en oppføring i journalen samme dag: «Tilstillet Myntmesteren med Ordre til Udmyntning, og tillige at mynte dobbelte Exemplarer af hele, halve, femtedeels og femtendedeels Specier, for deraf at indsende det ene Exemplar til Universitetet.»²⁸

Det er liten tvil om at disse myntene og medaljene, inklusive en borgerrådsmedalje i sølv, var tiltenkt skrinet som skulle legges ned

Figur 5. Første side av et brev fra Kommissionen for Slotsbygningsvæsenets oeconomiske Bestyrelse til Herr Slotsbygningsintendant Linstow, der kommisjonen ber om forklaring på de høye utgiftene til grunnstenedleggelsen.

Foto: OKF.

sammen med grunnstenen. Innholdet i bestillingen, særlig kvalitetskravene, tidspunktet den kom på og hastverket med å få den ekspedert, bekrefter dette. At bestillingen skulle ekspederes til Finansdepartementet passer fint, ettersom departementet hadde hovedansvar for slottsbyggingen, utøvd gjennom Kommissionen for Slotsbyggningsvæsenets oekonomiske Bestyrelse. Forsendelsen til departementet ble ekspedert 1. september.²⁹ Forsendelsen av myntene til Universitetet er i tråd med resolusjonen av 1818 om Sølvverkets leveringsplikt for mynter og medaljer til Universitetets myntsamling,³⁰ noe som også forklarer referansen til «§ 9 i Myntmesterens Instruction» i meldingen av 22. august. I følge Håkon Roland finnes det imidlertid ikke eksemplarer av 1 og ½ speciedalere fra 1825 i Myntkabinetets samling. Etter dette kan vi konkludere med at det ble laget en egen serie med mynter fra året 1825 som ble lagt ned med grunnstenen.

Det er litt mer usikkert om kongen også la ned mynter fra tidligere år; kan vi stole på opplysningene i Rigstidende? Det finnes en del svenske eksemplarer på at det er lagt ned mynter fra en lang rekke år sammen med grunnstener.³¹ Hvis det ble lagt ned slike mynter, ble disse neppe levert av Mynten på Kongsberg. Vi finner et tegn på at opplysningen i Rigstidende kan være riktig i arkivmateriale fra Slottsbyggingsskommissjonen.

Gullsmed Bertil Olsen, som laget murerkje og hammer for seremonien, fikk muligens også i oppgave å bidra med skrinet til myntene, den inngraverte sølvplaten, samt å sørge for de øvrige myntene som skulle legges i skrinet. Det har bare lyktes meg å finne indikasjoner på at dette kan ha skjedd. Slottsbyggingsskommissjonen fant regningen fra Olsen «saa overdreven, at man ikke troer det forsvarligt, uden Videre at anvise samme.» I henhold til regningen var prisen på det forbrukte sølv altfor høy. Den skulle ifølge kommissjonen vært rundt 100 speciedaler, og ikke de forlangte 170 (figur 5).³² Det er ikke sannsynlig at Olsen ville tatt sjansen på å ta overpris på et så ærefullt oppdrag, og at grunnen til at regningen var så høy var at han skulle levere mer sølv enn det som gikk med til å lage murerskjeen og hammeren. Det er ikke spor av noen oppfølging av saken i arkivet, så vi må anta at Slottsbyggingssintendant Linstow fikk oppklart saken overfor kommissjonen.³³

Hvor kommer mynten fra?

Vi kan nok være ganske sikre på at myntserien som ble sendt til departementet befinner seg under Slottets grunnsten. Jeg har ikke funnet

26 Kopibøker fotnote 12, nr. 3, fol. 172a nr. 742, brev 13/8 1825.

27 Journaler fotnote 13, fol. 271b nr. 727, innkomne saker 19/8 1825.

28 Ibid., fol. 272a, resolusjon ekspedert og referert 22/8 1825.

29 Ibid., resolusjon ekspedert 1/9 og referert 3/9 1825.

30 Statsrådssekretariatet, Den norske regjering's forhandlingsprotokoll for avgjorte saker, resolusjon av 28. august 1818: «et Exemplar af de Mynter og Medailler, som herefter ved Mynten paa Kongsberg udpreges, og fra samme efter de gjeldende Bestemmelser indsendes, skal overlades til Universitetets Myntsamling, og de øvrige Exemplarer sammesteds opbevares, indtil for disse nogen anden Bestemmelse maatte vorde given.» Siteret fra Yngvar Reichelt, *Medaljen for borgerdaad* (Athene forlag 2020) s. 19.

31 Se Lindgren og Fridblom fotnote 23.

32 Brev fra Kommissionen for Slotsbyggningsvæsenets oekonomiske Bestyrelse til Herr Slotsbyggningsintendant Linstow, 17/10 1825. Brevet og tolkningen av det kan finnes her: <https://forum.arkivverket.no/topic/268188-regning-til-grunnstensnedleggelsen-for-slottet-1825/> 13

33 I et etterfølgende brev fra kommissjonen til Linstow ber kommissjonen om en «en paalidelig Specification over de ved Grundsteenslægnings-Ceremonien foranledigede Bekostninger.» Ibid., brev av 3/11 1825.

spor etter forsendelsen av myntene fra Mynten til Universitetet, verken i Kongsbergarkivet eller i Universitetskollegiets arkiv.³⁴ Det mest sannsynlige er at Kollegiets sekretær ble benyttet som «postkasse» for videreformidling til Myntkabinettet. Vi står her overfor to spørsmål. Kan det tenkes at mynten som dukket opp i Frankrike er det eksemplaret som ble laget for Myntkabinettet? Eller kan det tenkes at det er et «overskuddseksemplar» som enten ble lagt ved forsendelsen eller ble igjen på Mynten? Mot sistnevnte hypotese kan det anføres at man var svært nøye med regnskapsføring og metallforbruk ved Mynten. Men det skal også tas hensyn til at Mynten på denne tiden hadde store utfordringer som skulle håndteres av en nyansatt myntmester.³⁵

Som vist i Märchers artikkel, ble det ikke laget egne stempler til 1 og ½ speciedalere for 1825. Kruse baserte seg på mynter preget med 1824-stemplene og laget en punsel for fem-tallet. Han gjorde nok sitt beste for å unngå at det skulle synes at det var rettet årstall på myntene, og dermed fantes det sannsynligvis en del eksemplarer som ikke holdt god nok kvalitet.³⁶ Vi må anta at de mest vellykkede eksemplarene ble sendt til departementet og Myntkabinettet, men også at det fantes andre eksemplarer som ikke ble så vellykkede. Hva som eventuelt skjedde med disse er ikke godt å si. Det kan være at ett eller flere av dem ble lagt til side og at noen «tok vare på dem» eller at de ble sendt til Universitetet, snarere enn å la dem omsmelte for ny produksjon. Det er følgelig et helt åpent spørsmål om mynten som dukket opp i 2018 er en av de som skulle til Myntkabinettet eller om den er et eksemplar som ble til overs fra produksjonen av myntene.

Det er et påfallende sammentreff at forsendelsen til Universitetet fant sted omtrent samtidig med at et unikt vitenskapstalent hadde fått kongelig støtte til en reise til Paris, og at speciedaleren fra 1825 dukket opp på en auksjon i Frankrike. Allerede den 29. mars 1824 hadde Kongen innvilget Niels Henrik Abel, som da bare var 21 år, en årlig støtte på 200 spd for å studere matematikk ved Universitetet i Christiania.³⁷ Kongen ble med andre ord tidlig gjort oppmerksom på den talentfulle nordmannen. Et drøyt år senere, den 1. juli 1825, søkte Abel, med støtte fra Kollegiet ved Universitetet og Kirkedepartementet, Kongen «underdanigst om et Reisestipendium af 600 Sølv-Specier aarlig, for i en Tid af to Aar ved Universiteterne i Paris og Göttingen at studere de mathematiske Videnskaber.»³⁸ Den 27. august bifalt Kongen søknaden,³⁹ og Abel påbegynte reisen tidlig i september, først til Tyskland og deretter til Frankrike.⁴⁰

Kunne det tenkes at Abel fikk med seg én eller flere av myntene fra 1825 på reisen som introduksjonsgaver til viktige personer i Frankrike? Det strenge hierarkiet mellom akademikerne i det sentraliserte Frankrike og tendensen til at professorene på toppen av hierarkiet var lite villige til å engasjere seg i samtaler med unge og ukjente matematikere, kunne tilsa at slike introduksjonsgaver ville vært nyttige. Dersom flere eksemplarer av myntene var blitt sendt til Universitetet, ville det derfor ikke vært helt utenkelig de(t) kunne ha blitt formidlet underhånden til Abel.

Det finnes imidlertid ikke spor etter noe slikt i det omfattende materialet om Abel og hans reise som ble publisert ved hundreårsjubileet for hans fødsel i 1902, verken i brevene han sendte fra Paris til professor Christopher Hansteen eller lektor Bernt Michael Holmboe ved Universitetet i Christiania.⁴¹ Utover sammenfallet i tid er det derfor ikke noen indikasjoner på at det var han som brakte mynten

til Frankrike. En annen, og kanskje minst like sannsynlig mulighet, er at franske gjester kan ha vært til stede ved grunnstenseremonien. En tredje mulighet er at dronningen og/eller kronprins Oscar mottok eksemplarer.

Medaljene

I Märchers artikkel er det tatt med et bilde av kroningsmedaljen fra Karl Johans kroning i Trondheim i 1818. I forbindelse med kroningen i 1818 ble det delt ut tolv gullmedaljer av den norske versjonen til Stortingsrepresentantene som var til stede⁴² og ti til representanter fra den Svenske Riksdag. I praksis skjedde utdelingen dels i Trondheim (11) og dels flere år etter selve kroningen, sannsynligvis høsten 1823 (11). I følge Harald Hallberg ble også den norske versjonen av kroningsmedaljen produsert ved Det Kungliga Myntverket i Stockholm.⁴³

Bestillingen av kroningsmedaljen i 1825 kom etter alt å dømme brått på den nyansatte Myntmester Kruse. Det var imponerende at han kunne produsere en gullmedalje av høy kvalitet på så kort varsel. Det forutsatte at stemplene var på Sølvverket. I arkivmaterialet fra 1825 fremgår det at «Stemplerne maatte paa nye ponceres og pole-res». ⁴⁴ Disse opplysningene åpner opp spørsmålet om også den opprinnelige pregningen av den norske versjonen av kroningsmedaljen ble foretatt på Kongsberg og ikke i Stockholm. Dersom de sistnevnte ble preget i Stockholm måtte stemplene være sendt til Kongsberg i god tid før grunnstenseremonien i 1825. Dette er mulig, men ikke særlig sannsynlig. Tvert imot kan vi merke oss at Langberg opplyser følgende om medaljeproduksjonen på Kongsberg: «Af Medailler ere udmyntede i Prahms og Kruses Tid: Kroningsmedaljen for Carl Johan i Kobber, Sølv og Guld.» ⁴⁵ Det kan dermed neppe være tvil om at alle eksemplarer av den norske kroningsmedaljen ble preget på Kongsberg, og ikke i Stockholm.

Granskningen av arkivet i Kongsberg avdekker også noe mer. I tillegg til bestillingen av 9. august, kom følgende bestilling fra departementet den 5. september: «Finants Departementet oversender 4 stk Louisd'orer og 24 Stk Tigyldenstykker til Udprægning af 4 Stk Kroningsmedailler, som maa indsendes snarest mueligt». ⁴⁶ At Kruse

34 Søk ble gjort i Kollegiets register til forhandlingsprotokoll 1819-28, forhandlingsprotokoll for 1824-26 og journalsaker for 1825 (se arkivnummer RA/S-2868).

35 Langberg fotnote 4 s. 20-22.

36 Selv om det på denne tiden var vanlig å bruke gamle stempler til de ble utslitt og å rette årstallet i tråd med produksjonsåret, må det nok antas at man ville unngå å etterlate et uheldig inntrykk overfor Kongen dersom han skulle ønske å se nærmere på myntene.

37 Se *Festskrift ved hundreårsjubelæet for Niels Henrik Abels fødsel* (Kristiania 1902) Dokumenter angaaende Abel, s. 11 (<https://www.abelprisen.no/c53201/artikkel/vis.html?tid=53615>).

38 Ibid. s. 12-18.

39 Ibid. s. 19.

40 Ibid. Elling Holst, Historisk indledning, s. 33.

41 Ibid. Breve fra og til Abel, s. 39-52.

42 Ordfører og Sorenskriver Anders Rambech, Kaptein Cæsar Læsar Boeck, Handelsmand Niels Normann, Sorenskriver Peder Klykken, Gaardbruger J.P. Bjerkedahl, Gaardbruger Michel Saxlund, Gaardbruger Ole Teslien, Proprietær Chr. Hilstad, Sorenskriver Anoldus von Westen Sylow Koren, Ritmester Frederik Hartvig Heidemann, Major Michael Smith og Stiftamtmand Wilhelm Friman Koren Christie.

43 Harald Hallberg, *Norske dekorasjoner* (2012), s. 216-217.

44 Kopibøker fotnote 12, nr. 3, fol. 221b-222b nr. 1102, 17/12 1825.

45 Langberg fotnote 4 s. 32.

46 Journaler fotnote 13, fol. 283b nr. 796, innkomne saker 5/9 1825.

gjorde seg ekstra flid med disse medaljene vises av følgende brev til departementet 17. september:

Medaillerne skulde allerede have været indsendte, men man har omsmeltet Dem flere Gange de her mislykkedes under Prægningen. Nu ere de saa smukke som de her kan faaes. Da Capitain Mülller reiser til Christiania giver man sig den Frihed at sende Medaillerne med ham da det høie Departement med ham vil kunne have dem 2de Dage forinden med Posten.⁴⁷

Hvem disse kroningsmedaljene var tiltenkt er uklart. Sannsynligvis var de tiltenkt noen av de norske tilstedeværende eller utenlandske tilreisende ved seremonien.⁴⁸ Søk i Norges statskalender for 1826 og 1829 indikerer det sistnevnte, ettersom norske innehavere av kroningsmedaljen fra 1818 er nevnt, mens det ikke nevnes innehavere av medaljen som ble preget til grunnstenseremonien. På dette punktet er det imidlertid ikke sikkert at statskalenderen har negativ troverdighet. Gitt utbedringene som ble gjort på stemplene, kan det være mulig å skille disse medaljene fra de som ble preget i 1818.

Borgerdådsmedaljen var en hedersbevisning som skulle tildeles personer som bidro med uegennyttig innsats for det offentlige. Den var særlig tiltenkt ordinære personer, «almuen», og hadde nær tilknytning til opprettelsen av et nettverk av forlikskommissjoner som skulle løse tvister av begrenset omfang på lokalt nivå.⁴⁹ Det ble tildelt hele 58 borgerdådsmedaljer i perioden 1821-25, og mange av disse ble tildelt på direkte initiativ fra Kongen.⁵⁰ På denne bakgrunn var det åpenbart at det også burde legges ned en slik medalje sammen med grunnstenen. Etter grunnstenseremonien og før Kongen reiste tilbake til Stockholm ble det tildelt fem borgerdådsmedaljer den 14. oktober, hvorav én ble tildelt av Kongen personlig til Johan Caspar Herman Greve af Wedel-Jarlsberg.⁵¹ I tillegg til hans fortjenester som Hoffmarskalk for Kongen under kroningsseremonien i Trondheim og som statsråd, blant annet for Finansdepartementet, hadde Wedel-Jarlsberg viktige oppgaver ved byggingen av Slottet.

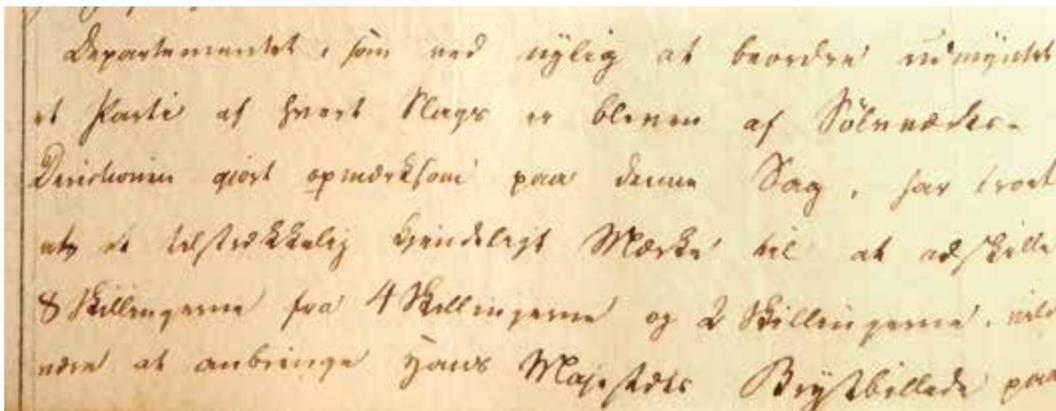
Noen foreløpige konklusjoner

Grunnstenseremonien for Slottet i 1825 var utvilsomt en sentral numismatisk hendelse i Norge på 1800-tallet. Skrinet som ble lagt ned, inneholder sannsynligvis tolv mynter og to medaljer, hvorav én gull-

Figur 6. Fra Finansdepartementets kopibok: "Departementet, som ved nyligt at beordre udmyntet et Parti af hvert Slags [24 sk og 8 sk] er bleven af Sølvværks-Directionen gjort opmærksom paa denne Sag, har svart at et tilstrækkelig kjendeligt Mærke til at adskille 8 Skillingerne fra 4 Skillingerne og 2 Skillingerne, vilde være at anbringe Hans Majestæts Brystbillede paa Aversen, saaledes som Tilfældet er paa de hele og halve Specier. Men i saa Fald vil det være passende at det samme skeer med Markstykkerne, der ligesom 8 Skillingerne høre til grov Courant, hvormed da al Grov Couranten erholdt eens Præg."

(Siste del av teksten, fra "Aversen" er ikke med i bildet).

Foto: OKF.

Figur 7. Den nye 8 skillingen flankert av de gamle 2 og 4 skillingene.

Foto: OKF.

medalje. Blant myntene finnes to mynter som ble preget spesielt for anledningen: 1 og ½ speciedaler med årstallet 1825. Endringen av utseendet på 24- og 8-skillinger fra 1825 gjorde at også disse kunne legges ned med grunnstenen. Det var imidlertid ikke grunnstenseremonien som foranlediget at de ble endret. Endringen av sølvmengden i myntene fra 1825 gjorde at 8-skillingene ble mindre og at det ble fare for forveksling med eksisterende 4- og 2-skillinger. Finansdepartementet foreslo derfor å innføre Kongens brystbilde på 8-skillingen, og dermed måtte dette også gjøres på 24-skillingen (figur 6-7).⁵²

Hvordan speciedaleren fra 1825 havnet i en fransk myntsamling med fokus på Napoleons-tiden, vet vi fremdeles ikke. Det vi vet er at det mangler 1 og ½ speciedalere for 1825 i Myntkabinetets samling, og at det er stor sannsynlighet for at eksemplaret var tiltenkt en tilværelse der. Forhåpentligvis eksisterer det fremdeles et eksemplar av ½ speciedaler for 1825 som venter på å bli oppdaget. Kanskje finnes det også noen få andre eksemplarer av disse myntene, som antydnet i prislistene til Hirsch og Ahlström.

Som vi har sett var Mynten på Kongsberg preget av store omstillinger i 1825. I tillegg kom utfordringene med å følge opp bestillingene til grunnstenseremonien. Dette ble en «ilddåp» for Kruse som nybakt myntmester. Det kan også være at omstillingene til mer moderne produksjon tok lengre tid enn planlagt på grunn av disse utfordringene. Det var imidlertid også andre forhold som medførte slike forsinkelser, særlig utarbeidelsen av egne stempler for «Præmie=Medaillerne for de Cadetter som have udmærket sig ved Examen». Som påpekt av Langberg var det åpenbart fremdeles mangelfulle ressurser i Kongsberg til å håndtere rollene som «hovedstadsmøntsted».

Linjer til grunnstenseremonien for Stortinget

Dersom vi sammenligner grunnstenseremonien for Slottet i 1825 med den tilsvarende seremonien for Stortinget, nesten på dagen 36 år senere – den 10. oktober 1861 (figur 8),⁵³ finner vi mange paralleller.

47 Kopibøker fotnote 12, nr. 3, fol. 193b-194a nr. 863, 17/9 1825.

48 I tillegg til dronningen og kronprinsen var etter alt å dømme statsminister Mathias Sommerhielm, førstestatsråd Jonas Collett og den daværende stortingspresident (Christian Krohg, Georg Sverdrup eller Valentin C. W. Sibbern) samt Herman Wedel-Jarlsberg til stede. Ingen av disse hadde mottatt medaljen tidligere, se fotnote 42, og det er ikke usannsynlig at noen av disse var tiltenkt som mottagere. Det er ikke informasjon om utenlandske deltakere i Rigestidene.

49 I den kongelige resolusjonen om opprettelse av medaljen 10. april 1819 het det at medaljen skulle tildeles for «udmerket Flid og Dueilighed ved Forligelses Væsenet og andre Ignende Ombud og borgerlige Fortjenester af Kongeriget Norge» og var forbeholdt menn, sitert fra Reichelt fotnote 30 s. 17.

50 Det ble tildelt 34 i 1821, 16 i 1822 og 8 i 1825. I hele Karl Johan-perioden ble det tildelt 73 medaljer, ibid. s. 21- 22 og 109-113.

51 *Den Norske Rigestidende* 20. oktober 1825 s. 1.

52 Finansdepartementet referatprotokoll 1825 volum 47, sak 340 (RA/S-3445/A/Aa/L0047).

53 Vilhelm Haffner, *Stortingets hus* (Oslo 1953) s. 74-85.

Seremonien og utstyret som ble brukt i 1861 var nesten identisk med 1825-versjonene. Det er imidlertid også noen viktige forskjeller. Kongen var forhindret fra å være tilstede i 1861, et telegram datert samme dag fra Ulriksdals Slot ble opplest på hans vegne, og den etterfølgende utendørs soiréen som fant sted i 1825 ble erstattet av en festforestilling ved Christiania Norske Theater. Forestillingen ble åpnet med et dikt deklamert av selveste Henrik Ibsen, som med tyngde markerte den tids ønske om nasjonal frihet og selvstendighet.⁵⁴ Grunnstensemonien for Slottet var nok mer storslagen enn den som fant sted for Stortinget, til tross for vanskelige tider første del av 1800-tallet. Den var også en viktig del av historien om en monark som gjorde en stor innsats for å oppnå støtte i det norske folk.

Mynter og medaljer er sentrale elementer i historien om etableringen av et selvstendig norsk pengevesen gjennom unionstiden. Myntene og medaljen som ble lagt ned med grunnstenen i 1861 bærer også bud om dette. Det finnes imidlertid sprikende oppfatninger om hvilke mynter som rent faktisk ble lagt ned med grunnstenen til Stortinget. Den ene versjonen finnes i Haffners omfattende omtale av seremonien. I følge Haffner ble det lagt ned 1 og ½ speciedaler og 12 skilling fra 1861 samt kroningsmedaljen i sølv fra 1860.⁵⁵ Den andre versjonen ble lansert av Bjørn R. Rønning og antyder at det ble lagt ned 1 og ½ speciedalere med myntmerket «B» (Bergslien) samt 24- og 12-skillingen sammen med medaljen.⁵⁶ Rønnings versjon har siden blitt lagt til grunn i numismatiske miljøer.⁵⁷

Dersom vi sammenholder de opplysningene Rønning gir om departementets misnøye med utseendet på myntene de mottok i mai 1861 (se nærmere drøftelse av dette nedenfor) med opplysningene til

Figur 8. Byggetomten for Stortinget pyntet til grunnstenedleggelsen den 10. oktober 1861.

Fotograf ukjent.

Haffner, kan det være grunn til å spørre om man valgte å legge ned den ordinære myntserien for 1861 snarere enn myntene fra serien som ble laget med stemplene fra Bergsliden. Den manglende 24-skillingen i Haffners omtale styrker hypotesen. I følge eksisterende litteratur ble det kun laget 12-skillinger for ordinær sirkulasjon dette året, ikke 24-skillinger. Kanskje må vi også ta i betraktning den økte trangten til selvstendighet som var blitt så fremtredende i 1861. Det er nærliggende å tenke seg at man politisk var interesserte i å markere koblingen til selvstendighet og folkestyret, og dermed ønsket å nøye seg med den ordinære myntserien for året. Det at Bergsliden-myntene hadde «medaljepreg» og kun ble laget i et begrenset antall, passer dårlig med slike ønsker.

Igen gir Kongsberg-arkivet interessant materiale som belyser spørsmålet. Riktignok ble det bestilt ti mynter av hver sort «til Afbenyttelse ved Nedlægnngen af Grundstenen til den nye Storthingsbygning» og disse myntene ble sendt til departementet den 30. mai 1861.⁵⁸ Totalt ble det innsendt 44 mynter, elleve av hver sort (og ikke 13 som senere antatt).⁵⁹ Samme dag som departementet bekreftet mottak av disse myntene ble det bestilt en ny leveranse fra Mynten:

Samme [Finantsdepartementet] begjærer præget 1000 Spdlr i hele, halve femtedeels og tiendedeels Species, ligemeget af hver Sort. Naar Prægningen er foregaaet, ønskes Indberetning derom.

Derhos gjøres opmærksom paa, at de senest prægede Mynter med de nye Stempler havde et mindre heldigt Ydre og tildeels Feil, som courserende Mynt ikke bør have.

Denne bestillingen innebar pregning av 555 mynter av hver valør. Dette var åpenbart en svært beskjeden bestilling til å dreie seg om sirkulasjonsmynt, og bærer preg av et ønske om at det i alle fall skulle preges et minimum av slike mynter av alle sortene for 1861. Det er også verdt å merke seg at departementet var misfornøyd med de myntene som allerede var mottatt. Et av de sentrale temaene var nettopp «B»en under kongens portrett.

Det viste seg å bli store problemer med å oppfylle denne bestillingen. Langberg fikk ganske raskt orden på stemplene for 1 og ½ speciealerne, men hadde store problemer med stemplene for 24- og 12-skillingene. Den 2. september melder han følgende til Sølverksdirectionen:

Foruden muligens Misforstaaelse af D. K. N. R. Finantsdepartements Udmyntningsordre hvoraf jeg, som den ærede Direction selv vil kunne erfare af min Requisition paa Sølv et fra Smeltehytten, ikke kunne antage at det hastede med Udmyntningen, der skulde udmyntes med uøvede Arbeidere, og uanseet de Vanskeligheder, jeg allerede i min Skrivelse af 3die Juli d. A. har anført, maa jeg nu desværre anføre, at samtlige senest modtagne Stempler, saa lidet passer til vore herværende Myntmaskiner, at jeg aldeles ikke med samme kan udpræge al-

54 Ibid s. 81-84.

55 Ibid. s. 76 og 81-84. Det er tilsynelatende denne versjonen Stortinget fremdeles forholder seg til, se <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Historikk/stortingsbygningen/anedoter-frastortingsbygningens-historie/grunnstensnedleggelsen-10-oktober-1861/>.

56 Bjørn R. Rønning, Carl XV's norske mynter 1861 med B, Oslo mynthandel auksjonskatalog nr. 12, 1984, s. 32-33.

57 Se Olav E. Klingenberg, Brynjulf Bergsliden og myntene fra 1861, *Norsk numismatisk tidsskrift* 4-2014 (<http://www.norsknum.org/?p=602>). Se også omtalen i Oslo myntgalleri, auksjonskatalog nr. 20, 2020, s. 2.

58 Den Kongelige Mynt, journal 1861, sak nr. 29, brev fra Finansdepartementet 18/5 1861 og sak nr. 33, forsendelse ekspedert 30/5 1861.

59 Ibid. sak nr. 39, brev fra Finansdepartementet 25/6 1861.

deles feilfrie Mynter, eller seer mig istand til at udføre den forønskede Udmyntning.

Hvad 1/1 og 1/2 Spd. angaaer troer jeg dog at de erholdte Mynter trods deres Mangler maa kunne ansees for god gangbar Mynt, og er saaledes denne Deel af Udmyntningen fremmet, og Pengene staar til Afhentning naar behages; derimod er Udmyntningen af 1/5 og 1/10 Spd. saa mislig og usikker samt forbunden med saa stor Risico for Maskinerne, at jeg aldeles ikke vover paa at fortsætte med samme, eller nogenlunde svare for Productet. Da jeg imidlertid ikke kan bedømme i hvad Hensigt Departementet har beordret denne ringe Udmyntning, har jeg ladet Fuldmægtigen udsøge de bedste af den liden Deel Mynter, vi forsøgsviis have erholdt, hvoraf dog rimeligviis nogle kunne benyttes.⁶⁰

Det er dermed klart at det forelå mynter av alle valører i god tid før grunnstenseremonien. Det er også klart at 1 og ½ speciedalene var minst problematiske og at disse forelå i gode kvaliteter. Det var derfor ingen grunn til at departementet skulle velge å legge ned «B»-myntene sammen med grunnstenen. Hva som videre skjedde fram mot seremonien er uklart. Etter min oppfatning er det mest sannsynlig at det ikke ble lagt ned noen «B»-mynter. Kanskje var 24-skillingene så mangelfulle og det var så usikkert om produksjonen av disse ville lykkes, at man valgte å ikke legge ned et slikt eksemplar, som antydte av Haffner. Det som er sikkert er at leveransen av 1861-myntene i henhold til bestillingen fra Finansdepartementet ble oppfylt, og at dette først skjedde i juli 1862.⁶¹ Dermed er nok den alminnelige antagelsen om at det kun ble preget 13 eksemplarer av 24-skillingen i 1861 feil.

Noen avsluttende betraktninger

Basert på mine innledende betraktninger om de ulike funksjonene som mynter og medaljer hadde i Norge gjennom den første fasen av unions-tiden, kan det kanskje være nyttig å skille mellom sirkulasjonsmynter og «seremonimynter» når vi analyserer pregningen av mynter og pengepolitikken for denne perioden. Seremonimynter var særlig viktige som en markør av koblingen til Sverige og for kongenes posisjon. Dette kommer klart til syne når vi ser på grunnstenseremonien i 1825. I 1861 har koblingen til Sverige og kongen endret karakter, og vi ser antydning til en motstand mot å legge ned rene seremonimynter.

Imidlertid oppstår det et nytt eksempel på en potensiell seremonimynt; den populære ½-speciedalene fra 1873. Ifølge opplysninger fra Rønning hadde også denne en seremoniell funksjon:

Tidlig i 1873 fikk Finansdepartementet anmodning fra kongens overintendant Chr. Holst, om å skaffe 1000 spd i hele og halve species, like meget av hver sort, til bruk (utdeling?) under kongens forestående kroningsreise til Trondhjem i juni. Det viste seg at Lea Ahlborn ikke kunne få stemplene til speciedalene ferdig i tide. Hele det bestilte beløp ble derfor preget i halvdalere, i alt 2000 stk. At det var meget om å gjøre å fremskaffe disse myntene, viser et brev fra departementet til Mynten, med instruks om, om nødvendig, å prege myntene for hånd. I tillegg til disse myntene ble 1108 spd i halvspecier overlevert til Sølvverkets kasse.⁶²

Betegnelsen «seremonimynter» kan etter dette passe godt for 1 og ½ speciedalene fra 1825 og «B»-myntene fra 1861 dersom de ble lagt ned sammen med grunnstenen. I motsatt fall vil det etter min oppfatning

være mest korrekt å omtale disse som prøvemynter.⁶³ I tillegg kan en slik betegnelse passe for kastepenningene, og etter det Rønning skriver muligens også for ½ speciedaleren fra 1873. Imidlertid vil en slik klassifisering ikke passe for myntserien fra 1861, som klart var ment å være sirkulasjonsmynt, om enn i et veldig lavt opplag.

Gjennom perioden etter at Middelthun sluttet som gravør (1830) var det en hovedutfordring for Mynten på Kongsberg at gravørene hadde mangelfull kompetanse, og at andre tilknyttede gravører hadde konkurrerende oppdrag og til tider ikke var tilgjengelige på kort varsel. Det høye antallet utgivelser av mynter med «rettet» årstall i perioden bærer også bud om slike utfordringer.⁶⁴ Myntmestrene kom gjentatte ganger i et vanskelig krysspess når det skulle prioriteres mellom kongenes og norske myndigheters ønsker. Den selvstendige stillingen til Mynten var nok både en utfordring, slik Langberg påpeker, men også en fordel i den forstand at det gjorde det mulig å opprettholde en slags balanse mellom interessene. Etter min oppfatning fortjener Myntens embedsmenn stor honnør når de, med utgangspunkt i veldig begrensede ressurser, maktet å bidra vesentlig til utviklingen av en selvstendig norsk pengepolitikk gjennom 1800-tallet.

60 Den Kongelige Mynt, kopibok nr. 3 1861 s. 6. Se også journal 1861, sak nr. 55.

61 Den Kongelige Mynt, journal 1862, sak nr. 42, brev fra Langberg 4/7 1862, sak nr. 56, brev fra Finansdepartementet 20/7 1862, og sak nr. 63, brev fra Finansdepartementet 1/8 1862.

62 Bjørn R. Rønning, *Norges mynter 1628-1873* (Oslo 1971) s. 267-268.

63 Se, i denne retning, Jørn Kristian Larsen, *Norges mynter 1814-2014* (Charleston 2014) s. 57.

64 For en oversikt over de 22 myntene som eksisterer med rettet årstall, se *ibid.*

Pilegaard Mønter & Bøger

ETABLERET 1963

Algade 65 • DK-9000 Aalborg • tlf. +45 98 139 000 • pi@stofanet.dk

Mønter: www.pilegaard-coins.dk • Bøger: www.antikvar.dk/pilegaard

Oslo Myntgalleri

Oslo Myntgalleri er den absolutte markedsleder i Norge på salg av mynter. Våre auksjoner er årets høydepunkter for myntsamlere og tilnærmet 100% av alle objektene blir solgt. Benytt vår erfaring til å oppnå markedets beste priser.

Oslo Myntgalleri AS

Tordenskioldsgt. 7, 0160 Oslo • Tel.: 22 41 60 00 • Fax: 22 41 60 01 • E-mail: kontakt@oslomyntgalleri.no
Avd. Haugesund: Øvregate 226, 5525 Haugesund • Postboks 4043, 5506 Haugesund • Tel.: 90887766 • E-mail: eirik@oslomyntgalleri.no
www.oslomyntgalleri.no

ANSÖKNINGAR TILL
Sven Svenssons Stiftelse för Numismatik

ANSLAG LÄMNAS FÖR VETENSKAPLIGA
ARBETEN INOM FRÄMST SVENSK NUMISMATIK:
FORSKNING, RESOR & PUBLIKATIONER

STIFTELSENS UPPGIFT ÄR:

- Köpa in föremål som saknas i KMK:s samlingar
- Ge bidrag till publikationer som kan tjäna svensk numismatisk forskning
- Stödja forskare i svensk numismatik

Stiftelsen sammanträder två gånger per år, en gång under våren, en gång under hösten. Ansökan ska vara stiftelsen tillhanda senast 15 februari, alternativt senast 15 september. Ansökningsblankett och information om ansökningar finns på hemsidan.

WWW.SVENSVENSSONSSTIFTELSE.SE

APPLICATIONS FOR
Sven Svensson's Foundation for Numismatics

APPLICATIONS FOR GRANTS ARE PROVIDED FOR SCIENTIFIC
STUDIES, MAINLY WITHIN SWEDISH NUMISMATICS:
RESEARCH, TRAVELS & PUBLICATIONS

THE FOUNDATION'S ASSIGNMENTS ARE:

- Purchases of items missing in the collection of The Royal Coin Cabinet
- Contributions to publications that could benefit Swedish numismatical research
- Support for researchers in the field of Swedish numismatics

The Foundation Board meets twice a year, in March and October. Applications must be submitted before 15 February or 15 September. You can find the application form and information about applications on our website.

WWW.SVENSVENSSONSSTIFTELSE.SE

UNDERVISNING I NUMISMATIK

Stockholms Universitet udbyder on-line Numismatik-kursus

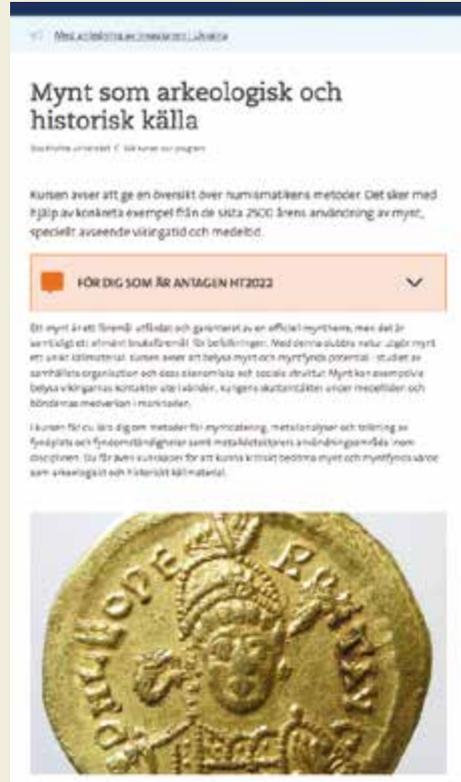
De sidste to år har Numismatiske Forskningsgruppen, Stockholms Universitet, udbudt kurset "Mynt som arkeologisk og historisk källa". Vi har fået en del henvendelser fra interesserede over hele Sverige, der var forhindret i at deltage, da undervisningen fandt sted i Stockholm. Derfor har vi besluttet at udbyde kurset on-line i år for at give flere mulighed – måske også fra vore nordiske nabolande? – for at deltage.

Kurset finder sted om mandagen kl. 18-20 fra november til januar. Kurset er i første omgang rettet til studenter på grundniveau, men er i øvrigt åbent for alle.

Idéen med kurset er dobbelt. Vi vil først se på mønters og møntfunds potentiale som kildemateriale for historie og arkæologi. Mønter udgør et stort materiale, der kan give et vigtigt bidrag til historieskrivningen, især i perioder med få skriftlige kilder, såsom vikingetiden. Mønter kan også dateres mere præcist end de fleste andre arkæologiske genstande. Det andet formål for kurset er at præsentere en række af numismatikens metoder. Vi skal for eksempel høre om brug af metalanalyser, geografiske kort og metaldetektor inden for numismatikken.

Vi har inviteret en række forelæsere med stor erfaring inden for deres felt. De fleste forelæsninger vil foregå på svensk, og en enkelt på engelsk. Mine egne forelæsninger bliver på "svansk", det vil sige dansk tilpasset til svensk.

Kursets princip er at benytte konkrete eksempler fra antikken til vore dage, dog flest fra vikingetid og middelalder. På den måde er kurset tænkt

The screenshot shows a course page for "Mynt som arkeologisk och historisk källa" (Coin as archaeological and historical source) at Stockholm University. The page includes the course title, a description of the course content, a registration deadline of "FÖR DIG SOM ÄR ANTAGEN HT2022", and a photograph of a gold coin.

Mynt som arkeologisk och historisk källa

Kurset avser att ge en översikt över numismatikens metoder. Det sker med hjälp av konkreta exempel från de sista 2500 årens användning av mynt, speciellt avseende vikingetid och medeltid.

FÖR DIG SOM ÄR ANTAGEN HT2022

En mynt är ett litet föremål utfärdat och garanterat av en officiell myntslagsmakare, men det är också ett viktigt och allmänt brukat föremål för befolkningen. Med denna dubbla natur utgör mynt ett utmärkt dokument som avser att bejota mynt och myntfunds potential. Studier av samhällsorganisationer och dess ekonomiska och sociala strukturer. Mynt kan exempelvis bejota vikingarnas konstarter och tekniker, kungens auktoritet under medeltiden och bördernas makt under reformationen.

Kurset får du lära dig om metaller för myntslagning, metallanalyser och träning av färdigheter och färdigheter i att använda metallanalyser i arkeologiska kontexter. Du får även kunskap om hur man kritiskt bedömer mynt och myntfunds värde som arkeologiskt och historiskt källmaterial.

praksisorienteret. Der indgår også en studietur til Statens Historiska Museum, hvor vi dels skal se på udstillingerne, dels høre medarbejderne fortælle om museumsarbejdet. Af naturlige grunde finder studieturen sted fysisk på plads i Stockholm.

Alle er som sagt meget velkomne, så længe der er pladser. Sidste frist 10. oktober.

Jens Christian Moesgaard

Tilmelding på:

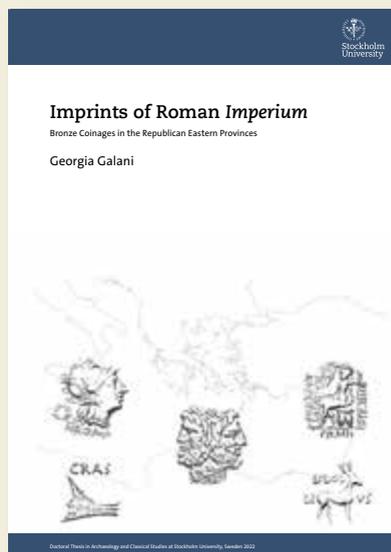
su.se/sok-kurser-och-program/arl315-1.502299?open-collapse-boxes

Avhandling om tidiga romerska mynt i de östliga provinserna

Den 28 januari 2022, försvarade Georgia Galani sin avhandling *Imprints of Roman Imperium. Bronze Coinages in the Republican Eastern Provinces* vid Institutionen för arkeologi och antikens kultur (inriktning Antikens kultur och samhällsliv), Stockholms universitet. Fakultetsopponent var Clare Rowan, associate professor, Department of Classics and Ancient History, University of Warwick. Den beslutande betygsnämnden bestod av docent Björn Forsén, Helsingfors universitet, docent Isak Hammar, Stockholms universitet och docent Nanouschka Myrberg Burström, Stockholms universitet. På grund av rådande situation genomfördes hela disputationen och påföljande firande digitalt.

Avhandlingen behandlar bronsmynt från de romerska republikanska provinserna i östra Medelhavet under 1: a århundradet f.Kr. Studiens primära syfte är att analysera och jämföra alla kända bronsmyntserier som en spegling av romersk provinsförvaltning i området. Den historiska utgångspunkten är den ökade romerska närvaron i östra Medelhavet under och efter krigen mot den pontiske kungen Mithridates VI Eupator. Dessa krig leder till framväxten av en romersk hegemoni i området. Studien baserar sig på ett omfattande myntmaterial, över 400 bronsmyntserier, insamlade från områden runt östra Medelhavet. Dessa presenteras i en katalog med tillhörande bildmaterial.

Den grundläggande forskningsfrågan berör kontinuitet och förändring i bronsmyntproduktionen under tidigt romerskt styre. Mynten placeras in i en större historisk och numismatisk kontext. Metodologiskt utgår studien från myntens symbolspråk (ikonografi och legender), ekonomiska värde (metrologi) och produktionsmönster. Analysen av det numismatiska materialet genomförs på två nivåer: en provinsiell och en mera övergripande interprovinsiell. Syftet är att undersöka om etablering av en ny administrativ struktur i provinserna påverkade bronsmyntproduktionen och bidrog till bildande av monetära zoner.

Tidigare forskning om den romerska republikanska myntningen har framför allt fokuserat på *denarii*. Denna avhandling är den första mera övergripande studien av republikanska bronsmynt från östra Medelhavet. I avhandlingens slutsats framträder östra Medelhavet under republikansk tid som en gemensam arena för bronsmyntning. Detta avspelas i ikonografin och metrologin som förenas och inspireras av varandra. Även om den dominerande och enande kejsaren ännu inte existerar manifesterar sig den romerska auktoriteten, *imperium populi Romani*, i provinserna och detta återspeglas i provinsmynten. Provinsernas bronsmynt visar sig således vara en del av en ny politiska och administrativ verklighet i östra Medelhavet. De har en aktiv roll att spela i den romerska statens intressesfär. De bör därför benämnas och uppfattas under samma förutsättningar som sina efterföljare, kejsartidens provinsiella mynt.

Disputationen börjande med att opponenter redogjorde för avhandlingens nio kapitel. Hon lyfte fram studiens noggranna diskussioner kring specifika myntseriers olika egenskaper och dateringsproblematik. Under disputationens akter förde opponenter och respondent en engagerande diskussion om enskilda provinsernas bronsmyntning framför allt kring frågor som berörde ikonografi

och metrologi. Opponenten var enig med respondenten när det gällde slutsatsen att den romerska påverkan på bronsmyntning är beroende av de olika områdenas administrativa och politiska historia. Diskussionen berörde också det numismatiska materialets potential såsom en spegling av de samhälleliga och kulturella förändringar som sker i det östra Medelhavet under första århundradet f.Kr.

En enig betygsnämnd beslutade att godkänna avhandlingen. Beslutet tillkännagavs i anslutning till en mottagning på institutionen. Vid detta firande deltog också kollegor, familj och vänner från all världens hörn digitalt via en Zoomlänk.

Lena Sjögren¹

¹ Docent, Antikens kultur och samhällsliv. Respondentens huvudhandledare.

Disputation i Aarhus om vikingetida silver

Den 16/3 2022 försvarade Mahir Hrnjić sin avhandling *Relinking networks of silver: the archaeometry of Viking Age ring ingots and early medieval Islamic coinage* vid Aarhus Universitet inom UrbNet-programmet. Examinatorer var docent Andres Dobat, Aarhus Universitet, docent Unn Pedersen, Oslo Universitet, professor Marcos Martiñon-Torres, University of Cambridge. Disputationen genomfördes via Zoom. Jag deltog per länk.

Avhandlingen har relevans för numismatiskt intresserade, särskilt artikel II där 39 abbasidiska dirhemer från de vanligaste myntorterna analyseras. Arkeometriska metoder används för att undersöka silvers proveniens i avsikt att belysa ursprunget av det silver som cirkulerade i den östra delen av Kalifatet under det första århundradet av abbasidiskt styre.

Försvaret inleddes med att Mahir Hrnjić presenterade sin avhandling. Det är en sammanläggningsavhandling bestående av fyra artiklar.

I: *Non-destructive identification of surface enrichment and trace element fraction in ancient silver coins*. I artikeln undersöks hur ytänrikning vid korrosion påverkar silvrets sammansättning.

II: *Silver of the 'golden age of islam' – lead isotope and trace element analysis of early Abbasid dirhams*. I artikeln undersöks ursprunget av silvret i abbasidiska dirhemer samt några khazariska präglingar och dess samband med olika silverförekomster. De största myntorterna Madinat al-Salam (Baghdad) och al-Muhammadiyya (Teheran), som inte ligger i anslutning till utvinningsområden, visar en stor variation i silver. Detta anger att dessa centra hämtade silver till sin myntning från ett mycket stort upptagningsområde. Silver från Afghanistan spelade till exempel en viktig roll, vilket inte varit känt tidigare.

III: *Viking silver, western raids and the Islamic world: an archaeometric study of ring ingots*. I denna ar-

tikel analyseras silvret i en grupp ringar, så kallade Perm/Glazov-typ och respektive Duesmindingar. Enligt typologiska aspekter och utbredning av dessa ringar har det antagits att den förstnämnda gruppen tillverkats i Ryssland medan den sistnämnda har sydiskandinaviskt ursprung. En grupp atypiska ringar har, av typologiska skäl, också antagits tillverkade i sydiskandinaviskt område. Analys av silversammansättningen visade att Duesmindingarna samt de atypiska i stor utsträckning tillverkats av frankiskt silver medan Perm/Glazovringarna har en mer diversifierad sammansättning, som speglar de varierande källor till silvret, som förekom längs Volga under den aktuella perioden, främst silver från Transoxanien och Iran.

IV: *Recycling of silver during the Viking age – multivariate analysis of archaeometric legacy data of Islamic coins and Viking age silver objects*. Mellan 1996 och 1999 genomfördes ett stort tvärvetenskapligt projekt med titeln: *Mittelalterliche Münzprägung in Bergbauregionen*. Ett mycket stort antal mynt, däribland dirhemer, analyserades. I föreliggande artikel analyseras ca 2700 dirhemer från projektet

med en rad komplekse statistiske metoder. Det viser sig at man kan komme langt med ny bearbejning av äldre analyser.

Avhandlingens huvudsyfte är att ge nya insikter i hur silver importerats till östersjöområdet och hanterats avseende recycling i tidig vikingatid. Specifikt, ett försök att undersöka ursprunget till det silver som använts för att producera mynt och smycken, till exempel ringar (Perm/Glazov-typ och Duesmindety) genom arkeometriska/arkeometallurgiska analyser.

Marcos Martion-Torres inledde sin opposition med att tacka för presentationen, som han betonade var pedagogisk och heltäckande. Avhandlingen som sådan betecknade han med orden kreativ, nyskapande, viktig och strikt. Han betonade att de fyra artiklarna kommer att spela en roll i framtida forskning. En central diskussion berörde metodologin vid isotopanalyserna, som kan kalibreras enligt flera olika standarder. Vilken standard fungerar bäst för vilket ändamål? Mahir Hrnjić beskrev hur analyserna genomförts stegvis med mål att hitta de optimala förutsättningarna. En väsentlig diskussion handlade också om förutsättningarna för analys hos olika laboratorier, vilket kan få konsekvenser när varken mynt eller instrument kan flyttas och analyserna alltså måste genomföras med olika

instrument. Opponent och respondent var överens om att artikel IV kunde må bra av en överarbeting.

Unn Pedersen började också med att berömma avhandlingen "an impressive work", som kommer att spela en ledande roll inom sitt fält. Metoderna som använts är "up to date" och sammantaget är avhandlingen ett viktigt tillskott till studiet av vikingatiden. Opponenten var också imponerad av hur författaren lyckats att manövrera mellan alla de olika ämnesområdena. Opponenten belyste ett problem med sammanläggningsavhandlingar, det blir lätt många upprepningar samtidigt som viss diskussion tenderar att bli fragmenterad. Vidare önskade opponenten en inledning med redovisning av den teoretiska grunden, som kunde användas för vägledning genom arbetet. Fenomenet "mixing" dvs sammansmältning av silverföremål med olika ursprung diskuterades. Slutligen sammanfattades disputationen av Andres Dobat, som igen betonade nyckelorden: rigour, impressive, independant m. fl. Han framhöll att den teoretiska aspekten, som Unn Pedersen efterlyste kunde tagits upp i Conclusions.

Disputationen avslutades med examinatorernas enhälliga beslut att godkänna avhandlingen.

Birgitta Hårdh

NUMISMATISK LITTERATUR

Rune Ekre: Om den medeltida myntningen i Lödöse – med eftertext av Kenneth Jonsson.

Ludhosia 1. Stödforeningen för Lödöse museum, 2020. 194 sider, illustreret. ISBN 978-91-631-3980-2.

Pris 150 SEK+porto (beställning: torgny.s.soderlund@gmail.com).

Det er en stor glede at Rune Ekres manus om Lödöses utmyntning i middelalderen nå er utgitt av Stödforeningen for Lödöse museum. Den er på 194 sider, hvorav 146 sider hovedtekst, 39 sider funnkatalog, beskrivelse av svensk numismatisk litteratur, litteraturliste og etterord. 128 illustrasjoner.

Boken er delt i seks hovedkapittel. Det starter med en innledning om Lödöse i dag, etterfulgt av en oversikt over de arkeologiske undersøkelsene her fra begynnelsen av det 20. århundret

fram til 1990-tallet. Lödöses plass i den numismatiske litteraturen gis i tredje kapittel sammen med en gjennomgang av mynter og myntlignende gjenstander fra de arkeologiske undersøkelsene. Skriftlige kilder til Lödöse som myntsted er utførlig behandlet i kapittel fire. I det neste kapitlet gir Rune Ekre en rimelig komplett oversikt over sentrale spor etter utmyntning i Lödöse i tidsrommet 1150 til 1370-tallet. I det siste kapitlet påbegynnes en diskusjon om hvem som kan ha stått bak utmyntingen i Lödöse på 1100-tallet.

Funnene av utmyntningsunderlag fra brak-teatutmyntning i Lödöse er helt unike i verdensammenheng. De vanligste sporene etter myntproduksjonen er digeler, vekter, råemner, sølvblanketter og deler av pregeredskapene. I Lödöse er det funnet ikke mindre enn 157 utmyntningsunderlag fra 1100-1300-tallet, hvorav 31 i bly, resterende i lær. I øvrige Sverige er det funnet 12 i bly, i Norge til sammenligning, kun en prøvematrikse.

At det er funnet utmyntningsunderlag fra brakteatmynting gir mulighet ikke bare til å konstatere myntproduksjon, men til å se avtrykket av hvilken mynttype og variant som er slått. I tillegg er utmyntningsunderlagene fra Lödöse funnet ved arkeologiske overvåkinger og undersøkelser. Dette betyr at sporene etter myntproduksjonen også kan relateres til andre funn, bygningsrester og avsetningslag. Dette gir mulighet for å sette funnene i kontekst, og gir gode forutsetninger for en datering. Ekre benytter mulighetene materialet gir til å drøfte sporene inngående også i relasjon til tidligere forskning på typer og varianter, samt typens antall og utbredelse. Å besvare spørsmål rundt datering og attribuering av de ulike typene synes å være hovedfokus.

Kapittel fem som må regnes som hovedkapittelet, bærer noe preg av at dette er skrevet av en som er lommekjent med materialet, utgravingsfeltene, og Lödöses utstrekning i middelalderen så vel som i dag. Fremstillingen følger de arkeologiske undersøkelsenes gang, hvilket innebærer at sporene etter myntproduksjon hopper noe frem og tilbake på tidslinjen. Rekkefølgen er (med av Ekre diskuterte dateringer i parentes): *EHLS-gruppen* (begynnelsen av 1300 tallet/1360-tallet) *Borgsports-brakteaten* (1225-1240/1250-tallet), *L i strålering* (1360-tallet), *Kronet løvehode i slett rand* (1250-1275), *B-brakteater* (1250-tallet), *uncial E* (1280-tallet), og til sist *Kors med punkter i korsvinklene* (midten av 1100-tallet) og *Patriarkkors med bitegn og perlerand* (midten av 1100-tallet). For den ikke altfor innsatte leser kunne nok en manusstruktur basert på myntens kronologi, ikke utgravningshistorikken, gjort dette mer oversiktlig.

Fra 1100-tallet er det funnet i alt 44 utmyntningsunderlag fordelt på fem lokaliteter i Lödöse. Mange av underlagene er utydelige og myntmotivet vanskelig å bestemme. Ved hjelp av datering av avsetningslagene peker imidlertid Rune Ekre på sannsynlige mynttyper. Han mener å finne spor etter Knut Erikssons *LEODUS-brakteater*, *Kors med punkter i korsvinklene*, samt brakteater hvor motivet er utydelig, men det kan sees en perlerand bestående av store kuler. Ved ett tilfelle, utgravningen Lyckhem i 1987, er konteksten så god og avtrykkene så tydelige at det kan slås fast at det her har vært produsert brakteater med *Patriarkkors* av typen Schive (1865) VI 52/Ramberg (2017) PTK 1P2 i lag som ved dendrokronologi kan dateres til midten av århundret. Disse funnene er sensasjonell på grunn av sin gode kontekst og tidlige datering. Utmyntningsunderlagene har vært utgangspunkt for omfattende diskusjoner ettersom *Patriarkkors med*

perlerand (med og uten bitegn) er funnet i depotfunn fra Danmark, Norge og Sverige. Brakteatene er satt inn i den norske mynttrekken av C.I. Schive i 1865, men er senere blant annet blitt diskutert som norske eller jyske av Georg Galster (1965) og Jørgen Steen Jensen (1983).

At det er funnet produksjonsspor i Lödöse gjør en drøfting av dem som mulig svenske aktuell, men mellom Anund Jacob (død 1050) og Knut Eriksson (regeringsstart 1167) er det ikke kjent noen svensk utmyntning, med mindre disse hører hjemme i den svenske mynttrekken. Mange forskere har engasjert seg i bestemmelsen og attribueringen av disse brakteattypene. De alternative teoriene rundt hvem som står bak utmyntningen oppsummeres av Ekre: kan det være en borgerskapskorporasjon, Skarabiskopen, den svenske kongen, eller en gjestende og landflyktig dansk eller norsk tronpretendent? Dessverre slutter boken brått akkurat der en drøfting av dette er under oppbygging. Vi vil derfor aldri få vite hvilke teorier Ekre satte størst lit til. Kjente Ekre til noe som kunne kaste nytt lys over dette? – det er ikke mulig å lese mellom linjene. Ekre påpeker imidlertid flere ganger når det kommer til *Kors med kuler i korsvinklene*, at om disse betraktes som svenske vil dette påvirke sammensetningen i flere kjente depotfunn fra perioden.

I Rune Ekres manus har kunnskap fra nærmere 40 års arkeologisk arbeid knyttet til utmyntning i Lödöse blitt samlet og gjort tilgjengelig i et leservennlig format. Boken er en viktig oversikt over mange års virksomhet og opparbeidet kunnskap, som forhåpentligvis vil inspirere til videre forskning på et unikt materiale av stor betydning for den svenske, norske og danske mynthistorien.

Linn Eikje Ramberg

Galster, Georg 1965: Norge eller Jylland. *Numismatiska Meddelanden* XXX, s. 57-78. Stockholm.

Jensen, Jørgen Steen 1983: Bårarp-fundet. Et hallandskt møntfund fra Svend Grates tid. *Numismatiska Meddelanden* XXXIII, s. 101-24. Stockholm

Ramberg, Linn Eikje 2017. *Mynt er hva mynt gjør. En analyse av norske mynter fra 1100-tallet: produksjon, sirkulasjon og bruk*. Stockholm studies in archaeology 73. Stockholm.

Schive, Claudius Jacob 1865: *Norges mynter i middelalderen*. Christiania.

Florent Audy, *Suspended Value: Using Coins as Pendants in Viking-Age Scandinavia (c. AD 800-1140)* (Stockholm Studies in Archaeology, 74).

Stockholm 2018. På engelsk med svensk og fransk resumé. 347 sider, illustreret. ISBN 978-91-7797-228-0 (trykt version), 978-91-7797-229-7 (digital version).

Kan downloades på <http://www.diva-portal.org/smash/record.jsf?pid=diva2%3A1196378&dsid=1443>

25. maj 2018 forsvarede Florent Audy sin doktorafhandling *Suspended Value* på Institutionen för arkeologi och antikens kultur, Stockholms universitet (se *NNUM* 2018, s. 93-94). I overensstemmelse med det svenske system var afhandlingen på forhånd publiceret. Den kan downloades gratis fra DiVA – Digitala Vetenskapliga Arkivet (se link oven for).

Titlen *Suspended Value* med undertitlen *Using Coins as Pendants in Viking-Age Scandinavia (c. AD 800-1140)* fortæller på én gang, hvad afhandlingen handler om, om kronologisk og geografisk afgrænsning samt ikke mindst hvilken tolkning, Audy lægger over materialet. For at tage det sidste først. Det drejer sig om mønter, der er blevet genboret og nogle gange blevet forsynet med en pånippet øsken. Audy tolker dem som pendants (hængesmykker). Det kan belægges arkæologisk for de eksemplarer, der findes i grave. De udgør nemlig tydeligvis et element i de gravlagte kvinders udstyr, idet de indgår i kæder med blandt andet perler (se *NNUM* 2011, s. 91-96). Tolkningen forekommer også rimelig på et mere generelt plan i lyset af, at mange af stykkerne har nitter. Audy diskuterer kort andre tolkninger for gennembo-ring af mønter, men kommer frem til, at langt

hovedparten af mønterne alligevel må have været hængesmykker, idet hullerne ofte er tæt på møntens kant (s. 44-45). Det betyder, at mønten skifter funktion, fra et betalingsmiddel til et smykke (s. 153-65). Den kan dog tage vejen den anden vej tilbage som betalingsmiddel igen, idet mønter i denne periode ikke benyttes efter antal til fast pålydende værdi, men efter vægt til sølvværdien (s. 156-57, 163-65). Det demonstreres af talrige gennemboede mønter i skattefund. Nogle af disse mønter er nemlig bøjet, testet og fragmenterede, således som man gjorde ved betalinger efter vægt (se eksempelvis *Denar til daler*, København 2018, fig. 3.67).

Titlen giver som sagt også den geografiske og kronologiske afgrænsning af studiet: Skandinavien defineret som Sydslesvig, Danmark, Sverige, Norge og Island (s. 46-47). Dermed er vikingernes kernelande dækket, men som opponenter, Dagfinn Skre, fremhævede under forsvaret mangler en stor del af den fundhorisont, som de skandinaviske vikingetids-sølvfund indgår i, nemlig resten af Østersøområdet samt Hviderusland, Ukraine og europæisk Rusland. Det besværliggør eksempelvis bestemmelsen af oprindelsen af skikken, at man er afskåret fra dette sammenligningsmateriale – et problem, som Audy kun berører ganske kort (s. 47, 107, 217). Den kronologiske periode er vikingetiden, der numismatisk er defineret som tiden med blandede sølvskatte. Starten ca. 800 er ukontroversiel i nordisk sammenhæng, men slutningen sker

ikke på samme tid i de forskellige lande. Audy benytter den svenske kronologi med de seneste vikingeskatte cirka 1140, velvidende at skikken slut-ter tidligere i Danmark og Norge, idet han faktisk ser det som en fordel at have et sammenligningsmateriale fra det efterfølgende økonomisk system med (s. 47-49, cf. 178-184).

Audy benytter hovedsagligt to datasæt, defineret ud fra deres fundomstændigheder. Den første er grave, som udgør et kvalitetsmateriale, hvor mønternes position i graven er en direkte afspejling af deres brug (s. 49-51, 65-71). Ambitionen er her et komplet og detaljeret katalog over samtlige kendte fund (s. 281-317). Den anden fundkategori er skattefund, der dels ved deres antal giver mulighed for større overblik over fænomenet, dels åbner for andre vinkler på analysen af brugen af møntsmykker (s. 51-55, 57-65). De fremlægges i et mere summarisk katalog (s. 318-34). Her er ikke alle fund taget med, men kun et udvalg af fund gjort efter 1919, da de oftest stadigt er bevarede på et museum og derfor kan studeres i dag i deres helhed. Tidligere udvalgte museerne nemlig oftest blot de stykker, der manglede i den systematiske samling, hvorefter resten blev spredt blandt samlere. Inden spredningen blev fundene normalt dokumenterede efter tidens standard, der dog ikke nødvendigvis omfattede notering af gennembo- ring og nitter. Det er et godt eksempel på, at tid-ligere tiders praksis med spredning af skattene i dag forhindrer os i at gennemføre studier, man på fundtidspunktet ikke havde tænkt på. Der er også lister over mønter i smykkefund (s. 335f) samt i møntkæder (s. 337f). Enkeltfund fra bopladser er ikke inddraget systematisk, men Audy er opmærk- som på, at de også ville kunne bidrage med nye perspektiver på emnet (s. 164).

Alt dette diskuteres i de to første kapitler, som fremlægger emnet og materialet. I de næste ka- pitler behandler Audy forskellige aspekter, som her kort skal præsenteres. I kapitel 3 (s. 75-90) gø- r han sig overvejelser over udvælgelsen af mønter til smykker. Her hører vi, at nogle mønttyper er mere populære som smykker end andre. Det drejer sig eksempelvis om nordiske 800-talsmønter, ka- rolingiske penninge samt byzantinske miliaresia samt ikke mindst den engelske *Agnus Dei*-type fra 1009 og dens danske efterligninger. Udvælgelse af specielle typer kendes også fra andre historiske perioder, såsom til indfatning i sølvkrus i moder- ne tid (NNUM 2013, s. 86-87). Kapitel 4 (s. 91-111) præsenterer de tekniske sider af transformationen af en mønt til smykke. Gennembo- ringen disku- teres, og der fremlægges en typologi over øskner.

Nogle er fremstillet af andre mønter, der er klip- pet i strimler og bøjet til en øsken. Der kan være mere end 200 år mellem den gennemborede mønt og mønten, der er benyttet som øsken (s. 154-55). Kapitel 5 (s. 113-127) handler om, hvorledes møn- ternes motiv vender i forhold til ophængningshul eller øsken. Det diskuteres, om mønternes motiv havde betydning, og om de blev forstået af dem, som omgjorde dem til smykker. Man skal her tæn- ke på, at det jo drejede sig om mønter, der havde forladt deres oprindelsesområde og var kommet til en egn, der måske ikke havde den samme referen- ceramme. Interessant nok synes det, at portræt- ter og buster ikke interesserede vikingerne specielt meget – dog må man bemærke, at i den meget tid- lige og ikoniske norske Hon-skat er netop mønter med portrætter bevidst valgt ud (*The Hoen hoard*, Oslo 2006, s. 181-82).

Kapitel 6 (s. 131-152) benytter arkæologien til at undersøge, hvorledes møntsmykkerne blev brugt. Det gælder, hvilke kombinationer de indgik i med andre mønter samt, hvad fundkonteksten i gravene fortæller. Det understreges blandt andet, at det ofte drejede sig om relativt gamle mønter. Kapitel 7 (s. 153-165) opsummerer mønternes vej fra mønt gennem eksport til betalingsølv og om- dannelselse til smykke og endeligt deponering i jor- den, nogle gange efter endnu en periode som be- talingsølv. I kapitel 8 og 9 sættes møntsmykkerne (167-206) ind i en større kulturel sammenhæng. Det sidste kapitel går lidt mere i detaljer med tre case-studies: grav 963 fra Birka (s. 207-213), Vår- by-skatten (s. 213-219) og *Agnus Dei*-mønten fra Johannishus-skatten (s. 219-224). Endeligt kon- kluderer kapitel 11 på afhandlingens resultater (s. 225-231). Det understreges, at mønter må have været set som noget særligt, og at der trods indivi- duel variation er overordnede mønstre i brugen af møntsmykker. De afsluttende kataloger er allerede præsenteret ovenfor, og især det komplette kato- log over møntsmykke i grave vil ganske givet være uhyre nyttigt for fremtidig forskning.

Audys emne er ikke egentligt numismatisk i klassisk forstand, men bidrager alligevel til per- spektivering af mønters rolle i vikingetidens samfund, ikke kun symbolsk. I vægtøkonomien, hvor smykker også potentielt var betalingsmidler, var omgørelsen af en mønt til smykke ikke nød- vendigvis et definitivt farvel til rollen som be- talingsmiddel. Derfor er det vigtigt at have med, og det er velkomment, at vi med Audys afhandling har fået en grundig og systematisk gennemgang af materialet.

Jens Christian Moesgaard

FORENINGER & KABINETTER | NNU

Nordisk Numismatisk Union · Grundlagt 1935
Formand 2022-2025: Curt Ekström

Medlemmer:

Dansk Numismatisk Forening

Formand: Michael Wagner Christiansen
Hjemmeside: numismatik.dk
E-mail: formand@numismatik.dk

Føroya Myntsavnarafelag

Formand: Jóhannes Andreassen
Hjemmeside: myntsavnarafelag.qsite.dk
E-mail: ja@kallnet.fo

Myntsafnarafelag Íslands

Formand: Eiríkur Lindal
Hjemmeside: mynt.is
E-mail: eirikur@lindalsal.is

Norsk Numismatisk Forening

Formand: Guttorm Egge
Hjemmeside: norsksnum.org
facebook.com/Norsknumismatiskforening/
E-mail: sverdy@online.no

Numismatiska Föreningen i Åbo

Ordförande: Tom C. Bergroth
E-post: tom.bergroth@royalcourt.se

Skånes Numismatiska Förening

Ordförande: Kristian Riesbeck
Hemsida: sknf.se
E-post: foreningen@sknf.se

Suomen Numismaattinen Yhdistys/ Numismatiska Föreningen i Finland

Ordförande: Aki Tsupari
Hemsida: snumis.fi
E-post: aki.tsupari@snumis.fi

Svenska Numismatiska Föreningen

Ordförande: Jan-Olof Björk
Hemsida: numismatik.se
E-post: info@numismatik.se

Den kongelige Mønt- og Medaillesamling, Nationalmuseet

Frederiksholms Kanal 12, 1220 København K,
Danmark
Michael Andersen
Hjemmeside: natmus.dk
E-mail: michael.andersen@natmus.dk

Ekonomiska museet/Kungl. Myntkabinettet

Narvavägen 13-17, Box 5428, 114 84 Stockholm,
Sverige

Cecilia von Heijne
Hemsida: myntkabinettet.se
E-mail: Cecilia.vonHeijne@shm.se

Historiska museet vid Lunds Universitet

Krafts torg 1, 223 50 Lund, Sverige
Gitte Tarnow Ingvardson
Hemsida: luhm.lu.se
E-post: gitte.ingvardson@luhm.lu.se

Myntkabinettet, Kulturhistorisk museum, Universitetet i Oslo

Frederiksgate 2, Oslo
Postadresse: Postboks 6762. St. Olavsplass, 0130 Oslo
Håkon Roland
Hjemmeside: khm.uio.no
epost: hakon.roland@khm.uio.no

Myntsafn Seðlabanka og Þjóðminjasafns

Einholt 4, 105 Reykjavík, Island
Vakant
Hjemmeside: sedlabanki.is
E-mail: safnadeild@sedlabanki.is

Nationalmuseets Myntkabinett

Mannerheimintie 34, P.O. Box 913
00101 Helsinki, Finland
Frida Ehrnsten
Hemsida: kansallismuseo.fi/sv/samlingar/
E-post: frida.ehrnsten@kansallismuseo.fi

Numismatiska Forskningsgruppen, Stockholms universitet

106 91 Stockholm, Sverige
Professor Jens Christian Moesgaard
*Hemsida: archaeology.su.se/
numismatiska-forskningsgruppen*
E-post: jens.christian.moesgaard@ark.su.se

Uppsala universitets myntkabinett

Besöksadress: Universitetshuset, Biskopsgatan 3
*Postadress: Gustavianum, Uppsala universitets museum,
Akademigatan 3, 753 10 Uppsala, Sverige.*
Ragnar Hedlund
Hemsida: coincabinet.uu.se
E-post: myntkabinettet@gustavianum.uu.se

NTNU Vitenskapsmuseet

Erling Skakkes gate 47 B
*Postadresse: Institutt for arkeologi og kulturhistorie,
7491 Trondheim, Norge*
Jon Anders Risvaag
Hjemmeside: ntnu.no/museum/start
E-post: jon.risvaag@ntnu.no

Arkeologisk museum, Universitetet i Stavanger

Peder Klows gate 30A, Våland. Postboks 8600 Forus,
4036 Stavanger, Norge
Linn Eikje Ramberg
Hjemmeside: uis.no/nb/arkeologisk-museum
E-post: linn.l.ramberg@uis.no

Sælg mønter på auktion

*England, Charles I
Guldmedalje til minde om
henrettelsen af kong Charles, 1649
Hammerslag: 85.000 kr.*

*Danmark, Christian X
Fortjenstmedalje
Hammerslag: 100.000 kr.*

*Dansk Vestindien
Christian IX, 50 Francs/10 Daler 1904
Hammerslag: 75.000 kr.*

*Norge, Christian IV
Speciedaler 1628
Hammerslag: 48.000 kr.*

*Danmark, Frederik II
Speciedaler 1572
Hammerslag: 30.000 kr.*

BRUUN RASMUSSEN
KUNSTAUKTIONER

Paul Bergsøes Vej 20B
2600 Glostrup
Tel +45 8818 1111

Søren Frichs Vej 34 D
8230 Åbyhøj
Tel +45 8818 1111